

Praslovanščina

Filozofska fakulteta
Oddelek za slavistiko

Stara cerkvena slovanščina

Ruščina

Ukrajinsščina

Beloruščina

Češčina

Slovaščina

Poljščina

Slovanske filologije skozi čas

Lužiška srbsščina

Slovenščina

Srbohrvaščina

Bosansščina

Črnogorščina

Hrvaščina

Srbščina

Makedonščina

Liber.ac
Sejem
akademske
knjige

Univerza v Ljubljani
**FILOZOFSKA
FAKULTETA**

Bolgarščina

Filozofska fakulteta
Oddelek za slavistiko

Slovanske filologije skozi čas

Uredila red. prof. dr. Alenka Šivic-Dular

Ljubljana, 2012

Slovanske filologije skozi čas

Uredila in jezikovno pregledala: red. prof. dr. Alenka Šivic-Dular

Slikovno gradivo iz Knjižnice Oddelka za slovenistiko in Oddelka za slavistiko pripravila: Anka Sollner Perdih

Oblikovanje in prelom: Jure Preglau

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2012.

Vse pravice pridržane.

Založila: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Izdal: Oddelek za slavistiko

Za založbo: Andrej Černe, dekan Filozofske fakultete

Ljubljana, 2012

Prva izdaja

Naklada: 100 izvodov

Publikacija je brezplačna.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.16(091)(082)

SLOVANSKE filologije skozi čas / uredila Alenka Šivic-Dular ; [izdal] Oddelek za slavistiko Filozofske fakultete. - 1. izd. - Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012

ISBN 978-961-237-504-1

1. Šivic-Dular, Alenka

261754112

Kazalo

Alenka Šivic-Dular Predgovor	7

Matej Šekli Praslovanščina	9

Vanda Babič Stara cerkvena slovanščina.	11

Vzhodnoslovanski jeziki

Aleksandra Derganc Vzhodnoslovanski jeziki – ruščina, ukrajinščina, beloruščina	15

Zahodnoslovanski jeziki

Petra Stankovska Češčina – češki pravopisi in slovnice	25

Jozef Pallay Slovaščina	29

Maria Magdalena Nowakowska, Joanna Sławińska Poljščina	33

Matej Šekli Lužiška srbščina	37

Južnoslovanski jeziki

Irena Orel, Andreja Žele Slovenščina	41

Vesna Požgaj Hadži, Tatjana Balažic Bulc Srbohrvaščina nekoč – danes bosanščina, črnogorščina, hrvaščina in srbščina	45

Namita Subiotto Makedonščina	61

Najda Ivanova Bolgarščina	65

Predgovor

Alenka Šivic-Dular

Zamisel za priložnostno publikacijo *Slovanske filologije skozi čas* se je porodila med pripravi na letošnji, že tretji vsakoletni sejem akademske knjige Liber.ac, ki poteka v organizaciji Filozofske fakultete in njenih oddelkov. Tokrat je vsebinska priprava prireditve pripadla Oddelku za slavistiko, zato se je zdelo smiselno vanjo vključiti tudi knjižnico Oddelka za slavistiko in Oddelka za slovenistiko. Tako se je lahko poudarjeno opozorilo na njeno nepogrešljivo znanstveno in splošnokulturno vlogo, ki jo zaradi sistematično zbiranih literarnih, znanstvenih idr. del že od ustanovitve igra pri ohranjanju znanstvene in kulturne dediščine na področju slavistike in pri njenem prenašanju na mlade rodove kljub danes povečanim elektronskim idr. komunikacijskim možnostim.

Knjižnica Oddelka za slavistiko ima več kot 120.000 enot in spada med največje oddelčne knjižnice na Filozofski fakulteti. Starejši viri, iz katerih je dotekal knjižni fond v prvem obdobju po ustanovitvi Seminarja za slovansko filologijo na novoustanovljeni univerzi v Ljubljani (1919), še niso vsi zanesljivo določeni, a precejšen delež znanstvene dediščine 19. st. s področja slovanske filologije vendarle dolgujemo osebnim knjižnicam Gregorja Kreka in Slovenski matici, v kasnejših desetletjih pa knjižni izmenjavi. Za tokratno razstavo sta bili kot ponazorilo izbrani po dve starejši ali novejši deli (avtorja), ki so imeli opaznejšo vlogo pri jezikovni kodifikaciji posameznih slovanskih jezikov, pri razvoju nacionalnih filologij ali so teoretično vplivali na druge slovanske filologije, med njimi tudi npr. *Arcticae horulae succisivae* A. Bohoriča (1584), *Geschichte der Böhmischen Sprache* J. Dobrovskega (1818²), *Wuk's Stephano-vitsch kleine Serbische Grammatik* v nemškem prevodu in s predgovorom J. Grimma (1824), *Mluvnica jazyka slovenského* M. Hattale (1864), *Sokraščennaja russkaja grammatika* A. K. Vostokova (1865¹⁴), *Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache* Ch. T. Pfuhla (1867), *Makedonski pravopis* (1945), *Makedonska gramatika* K. Kepeskega (1946), *Ukraïnsk'ij pravopis* (1946), *Beloruskaja grammatika II* (1986), *Pravopis bosanskoga jezika* S. Halilovića (1996), *Crnogorski pravopis* V. Nikčevića (1997). Razstavljena dela vsebinsko dopolnjuje prikaz naslovnice več kot sto del iz knjižničnega fonda, ki poteka na zaslonu.

Za pozitivnega se je izkazal tudi predlog, da se knjižna razstava vsebinsko dopolni s kratko predstavitevijo sodobnih slovanskih knjižnih jezikov v posebni knjižici. Na začetek je postavljen oris praslovanščine kot skupnega jezikovno-genetskega izhodišča, iz katerega so se najkasneje do 14./15. st. razvile trdne jezikovne podlage za individualizacijo slovanskih jezikov. Sledi oris stare cerkvene slovanščine kot prvega slovanskega liturgičnega in knjižnega jezika (9. st.–), ki je na podlagi južnoslovanskih govorov nastala za liturgične potrebe Velikomoravskih in Panonskih Slovanov in se po pokristjanjenju Slovanov v Kijevski državi (988) razširila tudi k vzhodnim Slovanom. Po veliki cerkveni shizmi (1054) je cerkvena slovanščina na področju Slavie orthodoxae obdržala vlogo knjižnega jezika vse do predromantike (konec 18. st.), ko se je umaknila modernim knjižnim jezikom, oblikovanim na podlagi sodobnih organ-skih govorov, medtem ko na področju Slavie latinae to vlogo opravlja latinščina in se zato potreba po razvoju modernih slovanskih knjižnih jezikov pojavlja že nekaj stoletij prej (od 13./14.

st.–). Temu sledijo orisi z najpomembnejšimi specifičnimi informacijami o razvojnih stopnjah slovanskih knjižnih jezikov, deloma o njihovih tipičnih glasovnih, oblikoslovnih itd. lastnostih, izbrano znanstveno literaturo, pa tudi o politično-zgodovinskih okoliščinah, ki so soustvarjale združevalne in razdruževalne težnje in procese.

Prispevke so po svojem videnju problematike in presoji oblikovali profesorji, nosilci jezikoslovnih predmetov na Oddelku za slavistiko in Oddelku za slovenistiko.

Praslovanščina

Matej Šekli

Praslovanščina je jezik »potomec« pozne praindoevropsčine (do okoli 3000 pr. Kr.) in jezik »prednik« vseh slovanskih jezikov. Pradomovina Slovanov je bila najverjetneje na ozemlju severno od Karpatov, od koder so se Slovani od ok. 6. st. po Kr. razselili na vzhod, jug in zahod, posamezni slovanski jeziki so se začeli oblikovati od okoli 9. st. po Kr. Slovani so sebe prvotno imenovali **Slověne*.

Za poznopraslovanski glasovni sistem so tipolingvistično gledano značilni odprti zlogi, ki so se končevali na samoglasnik (zakon odprtega zloga), ter težnja k približevanju soglasnika in samoglasnika v mestu izgovora (zakon zlogovne harmonije) v smeri proti trdemu nebu. Zaradi težnje po odprtih zlogih so se zgodile naslednje glasovne spremembe: a) onemitev izglasnih soglasnikov (psl. **vьlkъ* 'volk' < pie. **ul̥kʷos*); b) poenostavljenje soglasniških sklopov (psl. **sьnъ* 'sen, spanje' : **sьpati* 'spati' < pie. **supnos* : **sup-*); c) jotacija kot poseben primer poenostavljanja soglasniških sklopov (psl. **med'a* 'meja' < pie. **medʰieh₂*); d) poenoglašenje dvoglasnikov v položaju pred soglasnikom (psl. **pěna* 'pena' < **(s)poīneh₂*); e) nastanek nosnih samoglasnikov (psl. **zьbъ* 'zob' < pie. **ǵombʰos*). K približevanju soglasnika in samoglasnika v izgovoru v smislu palatalizacije so pripomogli naslednji pojavi: a) palatalizacije mehkonebnikov pred sprednjimi samoglasniki (psl. **rьčica*, **nožica*, **strěšica* : **rьka* 'roka', **noga* 'noga', **strěxa* 'streha'); b) preglas (psl. **moře* < **mari-om*).

Praslovanščina je bila tonemski jezik. Tonemsko nasprotje padajoči tonem (cirkumfleks) : rastoči tonem (akut) sta nastala s fonologizacijo praindoevropskih kolikostnih nasprotij kratko : dolgo (psl. **vьrnъ* 'vran' : **vьrna* 'vrana' < pie. **uórnos* : **uórneh₂*).

Praslovanščina je bila fleksijski jezik. Praindoevropska trimorfemska zgradba oblike (koren + pripona + končnica) je v praslovanščini še razvidna pri glagolu (psl. **nes-e-tъ* 'nese' < pie. **nek-e-ti*), medtem ko je drugod zabrisana (psl. Asg **vьlk-ъ*, Asg **žen-q* < pie. **ul̥kʷ-o-m*, **ǵen-eh₂-m*, toda Dpl **žen-a-mъ*, Lpl **žen-a-xъ*, Ipl **žen-a-mi*, DIdu **žen-a-ma* < **ǵen-eh₂-mos*, **ǵen-eh₂-su*, **ǵen-eh₂-mīs*, **ǵen-eh₂-mō*). Samostalniki so oblikovno razlikovali sedem sklonskih oblik (psl. **žena* 'žena', Gsg **ženy*, Dsg **ženě*, Asg **ženq*, Vsg **ženo*, Lsg **ženě*, Isg **ženojъ*). Pridevniki so poznali imensko (nedoločno) in imensko-zaimensko (določno) sklanjatev pridevnika (psl. **starъ*, Gsg **stara* : **starъjъ*, Gsg **starajego* 'star : (ta) stari'). Glagoli so poznali sintetična pretekla časa aorist in imperfekt (aorist: psl. **nesъ/*něsъ/*nesoxъ* 'nesel sem', **dělaxъ* 'delal sem'; imperfekt: psl. **nesěaxъ* 'nesel sem', **dělāaxъ* 'delal sem').

Praslovansko besedje je bilo glede na izvor neprevzeto in prevzeto. Praslovansko neprevzeto besedje se po nastanku deli na: a) splošnoindoevropsko in praindoevropsko (psl. **sněgъ* 'sneg', **berza* 'breza', **myšъ* 'miš', **bratrъ* 'brat', **oko* 'oko'); b) nesplošnoindoevropsko besedje: baltoslovansko-indoiransko (psl. **čьrnъ* 'črn'), baltoslovansko-germansko-italsko (psl. **borda* 'brada'), baltoslovansko-germansko (psl. **pęstъ* 'pest'), baltoslovansko (psl. **ledъ* 'led', **lipa* 'lipa', **korva* 'krava', **tъstъ* 'tast', **golva* 'glava'). c) samo praslovansko (psl. **morzъ* 'mraz', **trava* 'trava', **lisa* 'lisica', **mъžъ* 'mož', **koža* 'koža'). Praslovansko

prevzeto besedje zaobjema naslednje izposojenke: a) pragermanske ali gotske izposojenke (psl. **buky* 'bukev', **xlěbъ* 'kruh', **kъneǵъ* 'knez', **myto* 'plačilo, darilo', **šelmъ* 'čelada'); b) staroromanske: balkanskoromanske (psl. **ocъtъ* 'ocet, kis'), alpskoromanske (psl. **križъ* 'križ'); c) starovisokonemške (**mъnixъ* 'menih, redovnik', **pěneǵъ* 'denar', **postъ* 'post').

Stara cerkvena slovanščina

Vanda Babič

Stara cerkvena slovanščina je prvi knjižni jezik Slovanov. Nastala je v drugi polovici 9. st. na osnovi pozne praslovanščine s prevodi bogoslužnih knjig iz grškega jezika. Od začetka organizacije krščanske cerkve pa vse do pričetka nacionalnih gibanj v 15. in 16. st. je bil to edini primer prevajanja krščanskih kanonskih knjig v (materni) jezik vernikov, ki dotlej niso imeli niti svoje pisave niti knjižne tradicije. Kot zelo razširjen in trdno zasnovan liturgični jezik je pomembno krojila kulturno zgodovino Slovanov, saj jih je že v 9. st. usmerila v kulturni in napredni tok srednjega veka ter postavila trdno osnovo za oblikovanje slovanskega pismenstva, ki se je skozi stoletja postavilo ob bok razvitim književnostim, npr. književnostim antike, hebrejski, egipčanski, srednjeveškim: bizantinski, latinski, starofrancoski, staroangleški itn. Je temelj slovanske pismene kulture, saj je najstarejša potrditev slovanskega slovstva (poleg v latinici napisanih Brižinskih spomenikov), njegovih takratnih pojavnih oblik, slovničnih zakonitosti, besednega zaklada, stilističnih zmožnosti itn.

Stara cerkvena slovanščina je zadnji knjižni jezik, katerega ustvarjanje je potekalo hkrati s sestavljanjem posebnega, za ta jezik ustreznega črkopisa – glagolice, ki jo je skupaj z Metododom (812–885) oblikoval sv. Ciril (826/27–869). Po kratkem začetnem obdobju na Velikomoravskem (z najstarejšim dosedaj znanim spomenikom iz 10. st. – *Kijevskimi lističi*) se je pisava skupaj z jezikom razširila predvsem na makedonskem področju (do 12. st.), odkoder izvira največ starocerkvenoslovanskih glagolskih spomenikov iz 11. st. (npr. *Zografski evangelij*, *Marijanski evangelij*, *Assemanijev evangelij*, *Sinajski psalter* in *Sinajski evhologij*), in v Hrvaškem primorju, Istri in Kvarnerju, kjer se je razvila svojevrstna tisočletna glagoljaška tradicija na osnovi čakavskega narečja s stilizirano dvolinijsko obliko pisave, danes imenovana hrvaška ali oglata glagolica, prim. *Grškovičev apostol* in *Mihanovičev apostol* (12. st.), *Misal kneza Novaka* (1368), *Hrvojev misal* (1403–1404) in prva tiskana hrvaška in slovanska knjiga *Misal* (1483). Kmalu po nastanku glagolice se na osnovi grške uncialne pisave in nekaterih stiliziranih glagolskih črk v t. i. Preslavski šoli (Bolgarija) razvije drugi slovanski črkopis – cirilica z najstarejšima znanima spomenikoma *Savino knjigo* in *Supraselskim zbornikom* (11. st.), ki se je zaradi svoje enostavnosti razširila še na druga področja s slovansko pravoslavno liturgijo: v Srbijo (npr. *Miroslavov evangelij*, konec 12. st., *Vukanov evangelij*, 1201–1208), k vzhodnim Slovanom (npr. *Ostromirov evangelij*, 1056–1057, *Svjatoslavova zbornika*, 1073, 1076), v Makedonijo (po 12. st.; npr. *Dobromirov evangelij*) in deloma v Romunijo. Prvotni slovanski črkopis se je preoblikoval po fonetičnem sistemu teh jezikov, tako da danes obstaja več posebnih cirilskih pisav, ki se med seboj ujemajo v glavnih potezah, razlikujejo pa v nekaterih podrobnostih. Stara cerkvena slovanščina je bila sprejeta za knjižni jezik (večinoma) pravoslavnih slovanskih narodov, a so se na to osnovno slovnično strukturo sčasoma naplastile fonetične, morfološke, leksikalne itn. prvine živih slovanskih jezikov. Tako so nastale po trajanju in zgodovinski odzivnosti različne redakcije cerkvene slovanščine (npr. češko-moravska, panonska, hrvaška, bolgarsko-makedonska, srbska in vzhodnoslovanska).

Prvo znanstveno slovnico stare cerkvene slovanščine v latinščini je izdal češki slavist Josef Dobrovský (1822) in v njej poudaril njeno južnoslovansko jezikovno osnovo. »Očetu slavistike« so pri raziskovanju jezika in paleografije sledili priznani slavisti, med njimi Pavol Jozef Šafárik, Izmail I. Sreznevski, Vatroslav Jagić, Filipp F. Fortunatov, August Leskien, Václav Vondrák itn., v novjšem času pa Josef Kurz, Marina L. Remněva, Stjepan Damjanović, Petar Đorđić in drugi. Neprecenljiv znanstveni delež so prispevali tudi veliki slovenski jezikoslovci Jernej Kopitar, Fran Miklošič, Vatroslav Oblak, Rajko Nahtigal itn.

Literatura

1. Pomembnejše slovnice starocerkvenoslovanskega jezika:

- V. Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik. Berlin. 1912.
P. Diels, Altkirchenslavische Grammatik I-II. Heidelberg. 1963.
J. Kurz, Učebnice jazyka staroslověnského. Praha. 1969.
J. Hamm, Staroslavenska gramatika. Zagreb. 1970.
T. Lehr-Splawiński, Zarys gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego na tle porównawczym. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk. 1973.
П. Ђорђић, Старославенски језик. Матица српска. 1975.
R. Večerka, Staroslověnština. Praha. 1984.
Г. А. Хабургаев, Старославянский язык. Москва. 1986.
J. Stanislav, Starosloviensky jazyk I-II. Bratislava. 1978–1987.
С. Николић, Старославенски језик. I – Правопис, гласови, облици. Београд. 1989.
М. Л. Ремněва, Старославянский язык. Москва. 2004.
V slovenščini sta doslej izšli dve slovnici:
F. Tomšič, Starocerkvenoslovanska slovnica in čitanka za višje razrede srednjih šol. Ljubljana. 1943.
V. Babič, Učbenik stare cerkvene slovanščine. Ljubljana. 2003¹, 2008².

2. Pomembnejši slovarji:

- F. Miklošič, Lexicon palaeslovenico-graeco-latinum emendatum auctum. Wien. 1862–1865.
L. Sadnik / R. Aitzetmüller, Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten. Heidelberg. 1955.
Slovník jazyka staroslověnského. Praha. 1958–1997.

3. Paleografije:

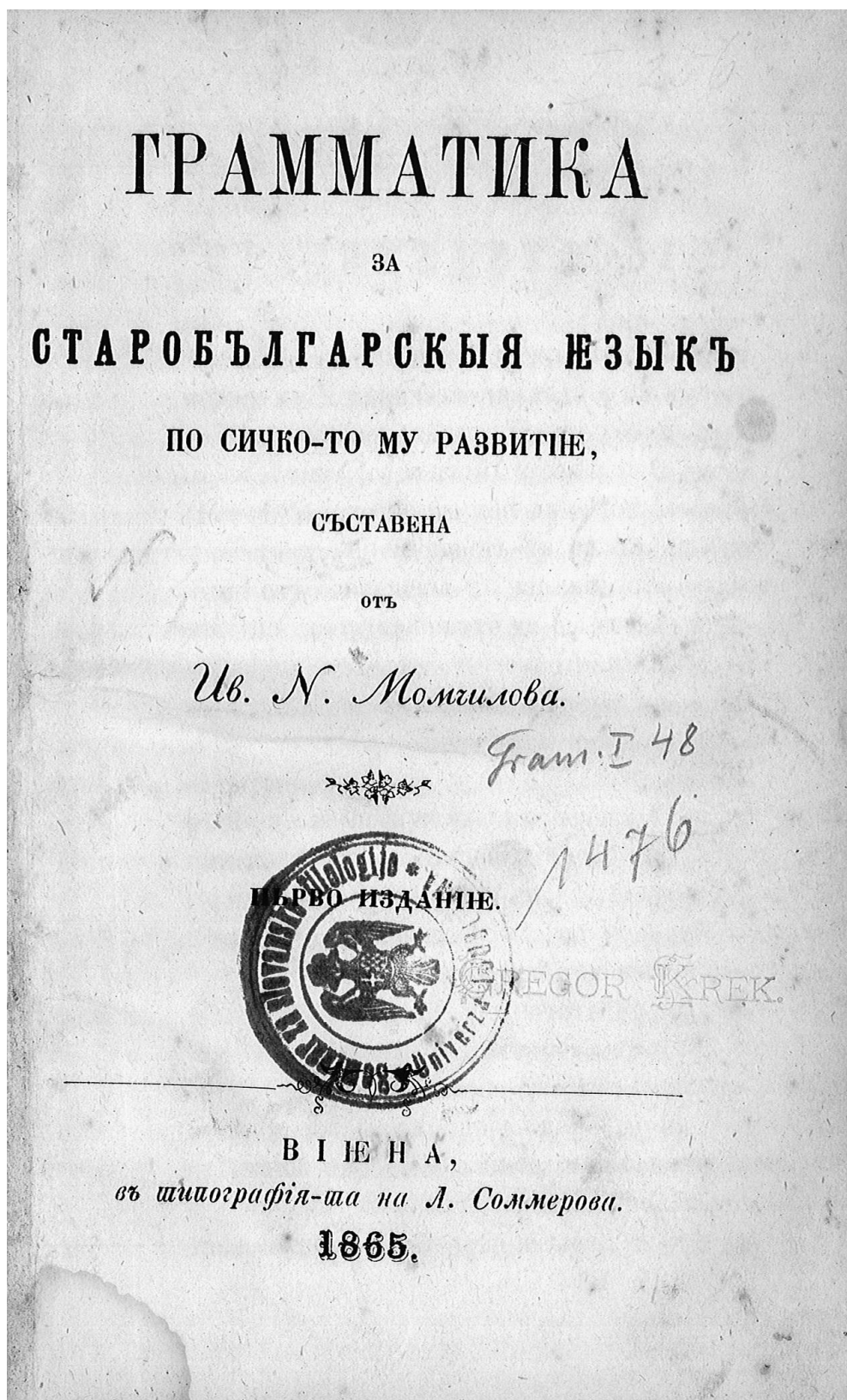
- V. Jagić, Глаголическое письмо. Энциклопедия славянской филологии 3. Санктпетербург. 1911.
Е. Ф. Карский, Славянская кирилловская палеография. Ленинград. 1928.
J. Vajs, Rukověť hláolské paleografie. Praha. 1932.

Slika 1: Grammatiki Lavrentija Zizanija i Meletija Smotrickogo. Moskva: Izdatel'stvo MGU, 2000. (Izvirni izd.: Zizanij, Lavrentij: Grammatika slovenska (1596), Smotrickij, Meletij: Gramatika slavenskija pravilnoje Sintagma ... (1619)).

Slika 2: Momčilov, Iv. N.: *Grammatika za starobŭlgarskija jezyk* po sičko-to mu razvitie. Vijena: v tipografija-ta na L. Sommerova, 1865.

Vzhodnoslovanski jeziki – ruščina, ukrajinščina, beloruščina

Aleksandra Derganc

Vzhodna slovanščina

Vzhodna slovanščina oz. stara ruščina je prednica današnje ruščine, beloruščine in ukrajinščine. Prvi jezikovni spomeniki segajo v čas prve vzhodnoslovanske države, Kijevske Rusije, ki je nastala približno na področju današnje Ukrajine, Belorusije in zahodnega dela evropske Rusije. Kijevska Rusija (Русь) je nastala s povezovanjem vzhodnoslovanskih, pa tudi nekaterih neslovanskih (ugrofskih, baltskih) plemen ob tedaj pomembni trgovski poti s severa Evrope do Črnega morja. Središče države je bil Kijev ob Dnepru, na severu pa je bilo pomembno mesto Novgorod. Slovanski govori na tolikšnem ozemlju niso bili čisto enotni, vendar so jih družile nekatere skupne jezikovne značilnosti, po katerih so se razlikovali od južne in zahodne slovanske jezikovne podskupine. Med najopaznejšimi je polnoglasje, npr. rus. *корова, золото, берег, молоко*, ukr. *корова, золото, берег, молоко*, brus. *карова, золата, бераг, малако*, sln. *kra-va, zlato, breg, mleko*. Konec 10. st. so vzhodni Slovani skupaj s krščanstvom dobili pismenost in verjetno z balkanskega prostora za svoj kulturni jezik tudi sorodno, a od govorjene vzhodne slovanščine nekoliko drugačno cerkveno slovanščino, z jezikom pa so sprejeli tudi črkopis – cirilico. Odtlej opazamo v vzhodnoslovanskih in kasneje staroruskih, staroukrajinskih in starobeloruskih besedilih prepletanje obeh jezikovnih elementov. V cerkvenih besedilih prevladuje cerkvena slovanščina, v posvetnih besedilih vzhodna slovanščina, v mnogih besedilih pa najdemo hibridni jezik. Med pomembnimi spomeniki v cerkveni slovanščini vzhodnoslovanske redakcije je *Ostromirov evangelij* (1056/57), zelo pomembna najdba so tudi pisma na brezovem lubju, odkrita v močvirni zemlji v Novgorodu in okolici. Gre za že okrog tisoč bolj ali manj ohranjenih, fragmentarnih in večinoma kratkih zasebnih zapisov iz obdobja 10./11.–14./15. st., ki predstavljajo verjetno najobširnejšo zbirko slovanskih zgodnjih zapisov v jeziku, ki zelo blizu govorjenemu.

V 13. st. Kijevsko Rusijo napadejo Mongoli/Tatari in zasedejo njen vzhodni del, medtem ko je zahodni del vključen v litovsko in kasneje poljsko državo. Določene jezikovne razlike se zaradi različne zgodovinske usode krepijo in tako od 14. st. govorimo o treh vzhodnoslovanskih jezikih (in narodih): ruščini, ukrajinščini in beloruščini.

I. Ruščina

Ruščino kot prvi jezik uporablja približno 130 milijonov Rusov, ki živijo v Ruski federaciji. Kot prvi jezik ali kot pomemben sporazumevalni jezik se ruščina uporablja tudi v državah nekdanje Sovjetske zveze (okrog 50 milijonov govorcev), v ZDA, Kanadi, Avstraliji, Izraelu in drugod. Ocenjuje se, da ruščino kot prvi ali tuji jezik govori po svetu od 250 do 300 milijonov ljudi, zato sodi med najbolj razširjene svetovne jezike in po številu govorcev prav gotovo najštevilčnejši slovanski jezik. Je uradni jezik OZN in mnogih drugih mednarodnih organizacij.

Narodna identiteta Rusov se je razvila na vzhodnem delu nekdanje skupne vzhodnoslovanske države, Kijevske Rusije, na ozemlju torej, ki je bilo tako ali drugače podrejeno Tatarom (do približno konca 15. st.) s političnim središčem v Moskvi. Moskovska kneževina (od 16. st. carstvo) se je nenehoma krepila in širila, v 16. st. se je začela širiti na vzhod, v Povolžje, h Kaspijskemu morju in v Sibirijo. V naslednjih stoletjih se je ruska država razširila do Tihega oceana, v srednjo Azijo, na Kavkaz (na vzhodu), prek Ukrajine in Belorusije pa do Poljske in baltskih dežel (na zahodu), zato govorimo o ruskem imperiju.

Reforme carja Petra I. (začetek 18. st.) spodbudijo nastanek državne uprave, izobraževanja, literature, znanosti, posvetne kulture po zahodnoevropskem zgledu sploh, za to pa je potreben enoten moderni ruski knjižni jezik, kar se je pokazalo že s sprejetjem modernizirane oblike cirilice (graždanka). Cerkvena slovanščina se umakne na ozko cerkveno področje. Sodobni ruski knjižni jezik se začne razvijati v 18. st., v tem procesu pa sodelujejo prevajalci, učenjaki, publicisti, jezikoslovci, literati. Pisec prve ruske znanstvene slovnice (1755) je M. V. Lomonosov, izdan je prvi akademski slovar ruščine (*Slovar' Akademii Rossijskoj*, 1789–1794). Sodobni ruski knjižni jezik je nastal na podlagi žive ruščine (moskovski govor), vase pa je vsrkal tudi mnoge prvine cerkvene slovanščine, prek prevodov in kulturnih vplivov tudi francoščine, nemščine, angleščine in drugih evropskih jezikov. Simbolično velja, da je uravnoteženo zlitje raznovrstnih jezikovnih prvin v svojih delih dosegel A. S. Puškin. V 19. st. ruski knjižni jezik razvijajo in bogatijo mnogi znanstveniki, publicisti, literati, med njimi Gogolj, Turgenjev, Tolstoj, Dostojevski, Čehov.

Oktobrska revolucija (1917) sprva nekoliko razrahlja norme ruskega knjižnega jezika, izvedena je tudi pravopisna reforma. Zaradi novega političnega ustroja države (Sovjetske zveze) so na obrobje potisnjene cele plasti leksike, v središče pa vstopajo nova poimenovanja. Vendar pa se med obema vojnoma okrepi težnja po normiranju in večino časa obstoja Sovjetske zveze je pisna kultura dokaj strogo normirana, kar se po eni strani odraža v visoki stopnji pismene kulture, po drugi strani pa v zaviranju vdiranja nižjih jezikovnih plasti v knjižni jezik, kar otežuje spontano in ustvarjalno izražanje v knjižnem jeziku. Nastajajo avtoritetni jezikoslovni priročniki, npr. tri akademske slovnice (1952–54, 1970, 1980, skrajšana verzija 1989) in vrsta slovarjev. Po družbenih spremembah (začetek 90-tih let), tj. po razpadu Sovjetske zveze in nastanku Ruske federacije, se knjižna norma spet rahlja: pojavi se množica besed za poimenovanje nove zunajjezikovne realnosti in množica amerikanizmov, prav tako pa v javno sporazumevanje vstopajo nižje plasti leksike, slengizmi itd. Tem novostim sledijo slovarji slengizmov in nižje leksike. Iz nove jezikovne stvarnosti pa zajema tudi tradicionalni enozvezkovni razlagalni slovar S. I. Ožegova (od 1992 kot soavtorica navedena N. Ju. Švedova), ki je od izida (1949) doživel več kot dvajset novih izdaj in tako spremljal spremembe v ruskem knjižnem jeziku. Pomemben enozvezkovni razlagalni slovar ruskega jezika je *Veliki razlagalni slovar ruskega jezika* (1998) pod uredništvom S. A. Kuznecova. Med sodobnejša orodja za preučevanje ruskega jezika spadata spletni portal gramota.ru in *Nacionalni korpus ruskega jezika* (www.ruscorpora.ru).

Med opaznimi glasoslovnimi značilnostmi knjižne ruščine je akanje, tj. izgovor nenaglašene *a* in *o* bodisi kot *a* bodisi kot polglasnik. Zato se *гора* 'gora', *Москва* izgovarjata [gara], [maskva]. Akanje je značilno za južnoruska in srednjeruska narečja (kjer leži prestolnica Moskva), medtem ko severnoruska narečja ne poznajo akanja, ampak okanje, tj. nenaglašeni *o* izgovarjajo kot *o* (kot v slovenščini). Za ruščino so značilni mehki soglasniki pred sprednjimi samoglasniki, izgovor ruskih besed *лес* 'gozd', *день* 'dan', *семь* 'sedem' slišimo približno kot [ljes], [djenj], [sjemj].

11 822 1/4

Leitfaden
zur gründlichen Erlernung
der
russischen Sprache,
in
zwei Theilen.

Zum Nutzen russischer Lehranstalten und für Deutsche, sowohl
für Lehrer als zum Selbstunterricht,

Gram. II 140/1

von
Johann Adolf E. Schmidt,
öffentl. Lehrer der russischen und neugriechischen Sprache an der Universität
zu Leipzig, und amtlichem Uebersetzer bei dem Russ. Kaiserl. General-Consulat
im Königreich Sachsen.

1039 1/1

Erster Theil.

Russische Sprachlehre.

Leipzig, 1831.
Verlag von Gerhard Fleischer.

In Commission bey Adolf Frobergger.

Slika 3: Schmidt, Johann Adolf Erdmann: *Leitfaden zur gründlichen Erlernung der russischen Sprache in zwei Theilen*. 1. Theil. Russische Sprachlehre. Leipzig: Fleischer, 1831.

РУССКАЯ ГРАММАТИКА

АЛЕКСАНДРА ВОСТОКОВА,

ПО НАЧЕРТАНІЮ ЕГО ЖЕ СОКРАЩЕННОЙ ГРАММАТИКИ

ПОЛНѢЕ ИЗЛОЖЕННАЯ.

Грам. II 118

ИЗДАНИЕ ДВѢНАДЦАТОЕ.

ЦѢНА ВЪ БУМАЖНОМЪ ПЕРЕПЛЕТѢ 75 коп.

GREGOR KREK.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

ИЗДАНИЕ КНИГОПРОДАВЦА Д. Ф. ФЕДОРОВА.

1874.

Slika 4: Vostokov, Aleksandr Kristoforovič: *Russkaja grammatika Aleksandra Vostokova po načertaniju ego že sokraščenoj grammatiki*. Izd. 12-e. S.-Peterburg: Izdanie knigoprodavca D. F. Fedorova, 1874.

II. Ukrajinsščina

Ukrajinsščina je prvi jezik Ukrajincev in državni jezik v Ukrajini. V Ukrajini in zunaj nje jo govori od 40 do 45 milijonov ljudi. Prva stoletja, ko je bil Kijev središče vzhodnoslovanske države (gl. Vzhodna slovanščina), deli ukrajinsščina razvoj z ruščino in beloruščino. Nekatere fonetične posebnosti kasnejše ukrajinsščine je opaziti že v najstarejših vzhodnoslovanskih besedilih.

Po napadu Mongolov/Tatarov na Kijevsko Rusijo (13. st.), je večji del današnje Ukrajine pripadel litovski državi, v kateri je stara ukrajinsščina (oz. beloruščina) služila kot uradovalni jezik (14.–16. st.).

Po združitvi Litve in Poljske ta stari uradovalni jezik postopoma izgubi veljavo, prihaja do polonizacije. V 17. st. se je po kozaškem uporu del Ukrajine pridružil moskovski državi, do oživitve ukrajinskega samozavedanja in literarnega ustvarjanja v ukrajinsščini pride konec 18. in v 19. st. Po delitvah Poljske (19. st.) se večji del Ukrajine znajde v ruskem, manjši pa v avstrijskem imperiju. Nekoliko večje pravice je ukrajinsščina dobila v avstrijskem delu (zlasti po 1848). F. Miklošič je štel ukrajinsščino za samostojni slovanski jezik, v ruskem imperiju pa so jo šteli za rusko narečje. Za prebujanje ukrajinske narodne zavesti in razvoj sodobne ukrajinsščine so med drugimi zaslužne naslednje osebnosti: I. Kotljarevski (1769–1838), T. Ševčenko (1814–1861), I. Franko (1856–1916), M. Kocjubinski (1864–1913), Lesja Ukrajinka (1871–1913).

V času Sovjetske zveze je Ukrajina dobila status republike, ukrajinsščina pa status glavnega jezika v republiki. Ukrajinsščina se je začela poučevati v šolah, širil se je tisk v ukrajinsščini, ustanovljene so bile znanstvene institucije za raziskovanje ukrajinsščine. Vendar so se razmere spreminjale od spodbujanja do zatiranja, zlasti v obdobju stalinizma. Vselej pa je bila v Ukrajini razširjena ruščina. Precej Ukrajincev ima za svoj prvi jezik ruščino, poleg tega zlasti na vzhodu in na jugu živi precej Rusov, tako da se ruščina še vedno široko uporablja. Največ se ukrajinsko govori na zahodu države. Po razpadu Sovjetske zveze in nastanku samostojne države (1991) postane ukrajinsščina državni jezik in njen položaj se krepi. Obstaja pa tudi suržik, mešanica ukrajinsščine in ruščine.

Za raziskovanje in normiranje ukrajinsščine skrbi zlasti Inštitut jezikoslovja A. A. Potebnje Nacionalne akademije znanosti Ukrajine. Med njegovimi publikacijami omenimo slovar in slovnico: *Словник української мови I–XI* (1970–1980) pod uredništvom I. Білодіда, *Сучасна українська літературна мова I–V* (1969–1973), *Український орфографічний словник* (2003). V rabi je cirilica z nekaterimi specifičnimi črkami, ki jih ruska cirilica nima (npr. *i*, *ï*). Cerkvena slovanščina je na ukrajinsščino vplivala manj kot na ruščino, pač pa je imela precejšen vpliv poljščina.

Ukrajinsščina za razliko od knjižne ruščine ne pozna akanja. Soglasnik *g* se izgovarja priporiško, kot zveneči *h*, tako se *гора* 'gora' izgovarja nekako [hora]. Ukrajinsščina pozna manj mehkih soglasnikov kot ruščina. Samoglasnika *o* in *e* sta se v zlogih, ki se končajo na soglasnik, razvila v *i*, npr. ukr. *кінь* 'konj', *ніч* 'peč'. Pri nas se ukrajinska imena tradicionalno prevzemajo po njihovi ruski obliki, npr. *Lvov*, *Kijev* (rus. ЛЬВОВ, КИЕВ), kar se bo mogoče spremenilo in bomo začeli zapisovati *Lviv*, *Kijiv* (ukr. ЛЬВІВ, КИЇВ).

FILOZOFSKA FAKULTETA V LJUBLJANI
ODD. ZA SLOVENISTIKO IN ODD. ZA SLAVISTIKO

грам II 732
(1. ex)

УКРАИНСКАЯ ГРАММАТИКА

Slika 5: *Ukrainskaja grammatika*. Kiev: Naukova dumka, 1986.

НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ ОСВІТИ УРСР

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Лек. II 166

УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
Київ 1946

Slika 6: *Ukrains'kyj pravopys*. Kyiv: Ukraïns'ke deržavne vydavnytvo, 1946.

III. Beloruščina

Beloruščina je poleg ruščine državni jezik v Belorusiji. Od približno 9,5 milijonov prebivalcev Belorusije se jih okrog 8 milijonov izreka za Beloruse, beloruščino obvlada približno 6 milijonov, kot jezik vsakodnevnega sporazumevanja pa jo uporablja manj kot pol prebivalcev Belorusije. Tako v javnem življenju kot v vsakdanjem sporazumevanju prevladuje ruščina.

Prva stoletja obstoja beloruščina deli z ukrajinščino in ruščino (gl. Vzhodna slovanščina). Po napadu Mongolov/Tatarov na Kijevsko Rusijo (13. st.) je bilo belorusko ozemlje tako kot ukrajinsko večinoma vključeno v litovsko državo. Stara beloruščina (oz. ukrajinščina) je v litovski državi služila kot uradovni jezik (14.–16. st.), po združitvi Litve s Poljsko pa pomen in raba tega jezika upadata. Beloruščina živi v narečjih vasi in govornem jeziku prebivalcev manjših mest in nižjega plemstva, pomembnejše jezikovne položaje pa zasede poljščina.

Belorusija je po delitvi Poljske (konec 18. st.) prišla v sestav ruskega imperija. V mestih in med izobraženstvom sta tekmovali ruščina in poljščina, beloruščina pa bila jezik kmetstva in folklorne. Začetki sodobne knjižne beloruščine segajo v 19. st., ko je natisnjenih nekaj del v beloruščini in o njej, pogosto le kot sredstvo za pridobivanje kmetstva na poljsko ali rusko stran. Med pomembnimi imeni omenimo književnika Dunin-Marcinkeviča (1808–1884), F. Boguševiča, brus. Baguševiča (1840–1900), etnografa J. Karskega (1861–1900), leksikografa I. Nosoviča, brus. Nasoviča (1788–1877). Konec 19. st. je skoraj 6 milijonov ljudi izjavilo, da govorijo belorusko. Pomembnejše se beloruska zavest krepi konec 19. in v začetku 20. st., ko delujeta pomembna avtorja Jakub Kolas (1882–1956) in Janka Kupala (1882–1942). Pojavilo se je več poskusov normiranja beloruščine, znana je slovnica B. Taraškeviča (1918). Po revoluciji je v okviru Sovjetske zveze nastala Beloruska sovjetska republika, v njej je bila beloruščina poleg ruščine (nekaj časa tudi poljščine in jidiša) uradni jezik. Normiranje beloruščine se je nadaljevalo, ustanovljene so bile znanstvene institucije, ki so skrbele za beloruščino. Vendar so se ob tem pojavljali tudi politični pritiski, ki so privedli k zbliževanju knjižne beloruščine in ruščine. Po 2. svetovni vojni se v Belorusiji po eni strani krepi rusifikacija, ki je potisnila beloruščino v podeželske šole in na humanistične fakultete, po drugi strani pa je bila napisana vrsta temeljnih jezikoslovnih priročnikov: M. B. Бірыла, П. П. Шуба, *Беларуская граматыка I–II* (1985–1986), *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы I–V* (1977–1984) pod uredništvom K. K. Атраховіча.

Po razpadu Sovjetske zveze se v samostojni državi sociolingvistični položaj beloruščine ni izboljšal. V državi obstajata dva uradna jezika – beloruščina in ruščina, beloruščina v glavnem izgublja proti ruščini. Zanimiv jezikovni pojav je trjasanka, mešanica beloruščine in ruščine, kjer prevladuje beloruska fonetika in slovnica ter ruska leksika; ta jezikovna varianta je značilna predvsem za starejše pokolenje. Uporablja se cirilica z nekaterimi specifičnimi črkami, ki jih ruska cirilica nima, npr. *i* in *ŷ*. Med glasoslovnimi značilnostmi beloruščine omenimo akanje, tj. izgovor nenaglašenega *o* kot *a*. Akanje družijo beloruščino s knjižno ruščino, vendar se v beloruščini odraža tudi v pisavi, zaradi česar pisno beloruščino hitro prepoznamo: *свабoда*, *Масквa*, *вада*, *гapa* za rus. *свoбoда*, *Москвa*, *вoдa*, *гopa*, sln. *svoboda*, *Moskva*, *voda*, *gora*. Tudi beloruščina tako kot ukrajinščina pozna priporniški izgovor *g*: *гapa* 'gora' se izgovarja približno kot [hara], pozna t. i. dzekanje in cekanje: tam, kjer se v ruščini pojavljata mehka *d* in *t*, se v beloruščini pojavljata *dz* in *c*: *дзeнь*, *цixa* za rus. *дeнь*, *тиxo* 'dan', 'tiho'. Pri nas so se beloruska imena tradicionalno prevzemala v ruski podobi, npr. *Vitebsk* (rus. Витебск) za brus. *Вiцeбск* [Vicebsk].

FILOZOFSKA FAKULTETA V LJUBLJANI
ODD. ZA SLOVANSKE JEZIKE IN KNJIŽEVNOSTI

грам II 693
2

БЕЛАРУСКАЯ ГРАМАТЫКА

2

Slika 7: *Beloruskaja gramatyka*. Vyp. 2. Minsk: Navuka i tehnik, 1986.

FILOZOFSKA FAKULTETA V LJUBLJANI
ODD. ZA SLOVANSKE JEZIKE IN KNJIŽEVNOSTI

Phil I 740

Л. І. Бурак
І. Л. Бурак

Сучасная Беларуская мова

*Арфаграфія
і пунктуацыя:
Практыкум*

Slika 8: Burak, L. I., I. L. Burak: Sučasnaja belaruskaja mova. Arfagrafija i punktuacija. Minsk: Universitèckae, 1993.

Češčina – češki pravopisi in slovnice

Petra Stankovska

Do 14. st. se je češčina zapisovala samo z latinico v dvočrkovnem sistemu (šumniki so se zaznamovali s kombinacijo dveh ali treh grafemov). S konca 14. st. izvira latinsko pisana razprava *De orthographia bohémica*, ki pojasnjuje princip in revolucionarne prednosti diakritičnega sistema zapisovanja češčine.

Do sredine 19. st. so poglavja o pravopisu tvorila bolj ali manj obsežen del slovnice, nato so se začeli pojavljati tudi samostojni priročniki, med prvimi je bil *Böhmische Rechtschreibung* (1844) Aloisa Vojtěcha Šembere ali češko napisani *Pravopisný slovník* (1886), ki ga je sestavil František Vymazal. Prvi obvezni kodifikacijski priročnik je sestavil Jan Gebauer: *Pravidla hleďící k českému pravopisu a tvarosloví* (1902), ki danes izhaja kot *Pravidla českého pravopisu* in odraža tudi spremembe kodifikacije. Širši javnosti so namenjena skrajšana in poenostavljena *Pravidla českého pravopisu pro školu a veřejnost*.

Od 16. st. se pojavljajo slovnični priročniki v praktične in didaktične namene. Prva češka slovnica, zasnovana kot priročnik za pomoč prevajalcem v češčino in hkrati najstarejša znana slovnica živega slovanskega jezika, je bila izdana leta 1533 v Náměšti nad Oslovou pod imenom *Gramatyka česká v dvojí stránce, Orthographia předkem, Etymologia potom* (Náměšťská mluvnice). Slovnica je nastala po vzoru latinskih klasičnih slovnice tistega časa in njeni avtorji so bili protestantski duhovniki, avtorji novega češkega prevoda Biblije, t. i. *Krališke biblije*. Zbirko komentarjev, popravkov in razlag prve slovnice tvori *Grammatica česká* (dokončana 1571) Jana Blahoslava, ki vsebuje tudi stilistične in sociolingvistične razlage o češčini. V rokopisu je ostala vse do leta 1857, ko sta jo na Dunaju izdala I. Hradil in J. Jireček.

Prve preskriptivne – kodifikacijske slovnice se pojavijo v 17. st., najbolj odločna je latinsko-češka *Lima linguae Bohemicae* (1667), katere avtor je bil Jiří Konstanc. Najobsežnejša slovnica tega časa (500 strani) je *Čechořečnost seu Grammatica Linguae Bohemicae* (1672) Václava Jana Rose, ki uvaja češko jezikovno terminologijo in zelo natančno opisuje funkcijo glagolskega vida.

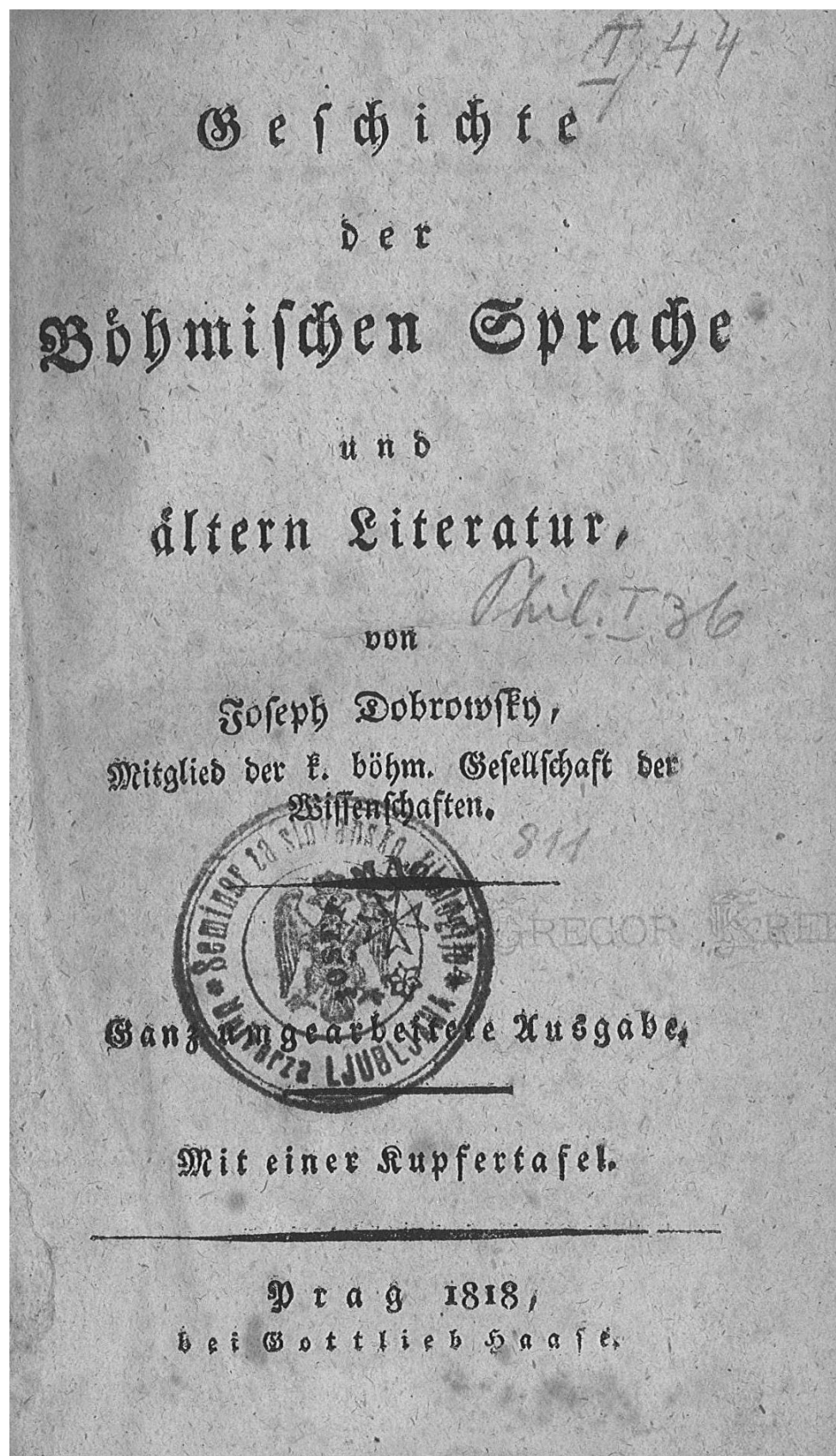
V obdobju 1775–1825 je izšlo blizu trideset čeških slovnice, ki pa so večinoma nihale med dvema skrajnostma: 1) med opisom živega jezikovnega sistema oz. mešanice dialektizmov, in 2) povratkom k „zlatemu času“ češčine 16. st., ki ga je predstavljal jezik *Krališke biblije* z mnogimi arhaizmi vred. Najboljša slovnica tega časa, ki je ostala v uporabi še skoraj sto let, je bila nemško pisana *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommenen Kenntnis für Böhmen* (1809) Josefa Dobrovskega; sistematično so obdelani glasoslovje, besedotvorje, oblikoslovje in skladnja, pri čemer je besedotvorje najboljši del te slovnice.

Slovnice, ki so izhajale v 19. st., so bile večinoma praktično usmerjeni priročniki za pouk češčine na vojaških akademijah in so jezik pogosto arhaizirale kot na primer učbenik Jana Nepomuka Sýkore *Praktische böhmische Sprachlehre für Deutsche* (1851).

Prvo sodobno slovnico namenjeno pouku češčine v srednjih šolah *Uvedení do mluvnice české* (1876) je izdal Jan Gebauer; predelana pod naslovom *Příruční mluvnice jazyka českého*

(1900) je postala vzor kasnejših slovníc tega tipa, npr: *Stručná mluvnice česká* (1941 in ponovne kasnejše izdaje), katere avtor, František Trávníček, je po drugi svetovni vojni izdal tudi obsežno slovnico v dveh delih: *Mluvnice spisovné češtiny I–II* (1948–1949). Preskriptivna je slovnica Bohuslava Havránka in Aloisa Jedličky *Česká mluvnice* (1951), ki obstaja tudi v poenostavljeni različici kot *Stručná mluvnice česká* (v več izdajah, prvič pa kot *Stručná mluvnice česká pro střední školu*, 1950). Vrsta pomembnih monografij z različnih področij slovnice, zlasti pa študije o skladnji, ki so tudi absorbirale in inovativno razvijale najnovejša dognanja svetovne lingvistike, so tvorile podlago za nastanek obsežne trodelne deskriptivne slovnice, ki temelji na strukturalističnem pristopu: *Mluvnice češtiny I–III* (1986–1987).

Danes se najpogosteje uporabljata dve slovnici: *Průruční mluvnice češtiny* (1996) avtorskega kolektiva iz Brna in *Čeština – jazyk a řeč* (1996), napisana pod vodstvom Marie Čechové.

Slika 9: Dobrovský, Josef: *Geschichte der Bömischen Sprache und altern Literatur*. Ganz umgearbeitete Ausgabe. Prag: Gottlieb Haase, 1818.

I 213

Pravopisný slovník

a zásady českého pravopisu.

Sepsal

Fr. Vymazal.

1177
Phil 43

V Brně 1886.

Nákladem knihkupectví Karla Winklera.

Slika 10: Vymazal, František: *Pravopisný slovník a zásady českého pravopisu*. V Brně: Nákladem knihkupectví Karla Winklera, 1886.

Slovaščina

Jozef Pallay

Splošne informacije

Slovaščina je narodni jezik Slovakov, od nastanka Češkoslovaške (1918) tudi njihov uradni jezik. Od vstopa Slovaške v Evropsko unijo 1. maja 2004 je postal tudi eden izmed uradnih jezikov EU. Zaradi relativno središčnega položaja med slovanskimi narodi Slovaki že od časov romantike v 19. stoletju radi širijo mit o slovaščini kot „slovanskem esperantu“. Ta vtis temelji na dejstvu, da slovaščina vsebuje prvine vseh ostalih slovanskih jezikov in je v jezikovni praksi do določene stopnje razumljiva večini Slovanov.

Slovaščina je zahodnoslovanski jezik (poleg češčine, poljščine in obeh lužiških srbščin), ki ga skupaj s češčino uvrščamo v češko-slovaško podskupino zaradi dosledne premene praslovanskega *g* v *[h]* (glava > *hlava*, noga > *noha*). Pridevnik *slovenský* 'slovaški' ter poimenovanji za pripadnike tega naroda *Slovák* 'Slovak', *Slovenka* 'Slovačinja' so podobno kot v slovenščini dokaz, da so se predniki današnjih Slovakov (v glavnem slovansko prebivalstvo t. i. Nitranske kneževine) še po razpadu Velike Moravske smatrali za Slované (slověne), čeprav je izraz za moško osebo *Slovák* nesistemijski in novejši.

Vse osnovne jezikovne spremembe slovaškega jezika so nastajale od 10. do 15. st. Jezikovni spomeniki dokazujejo, da so bila že v 15. st. izoblikovana 3 narečna področja: srednjeslovaško, zahodnoslovaško in vzhodnoslovaško. V zahodnoslovaških narečjih (glede na deloma skupno velikomoravsko zgodovino) je opazen vpliv moravskih narečij (današnja Češka republika), od katerih južni del predstavlja tudi svojevrsten jezikovni kontinuum z delom zahodnoslovaških narečij. V srednjeslovaških narečjih je veliko južnoslovanskih vplivov, v vzhodnoslovaških pa poljskih značilnosti.

Od 11. do 16. st. je Slovaška del Ogrske države, pozneje, od 16. st. naprej Habsburške monarhije oz. v zadnjih desetletjih 19. in na začetku 20. st. pa Avstro-Ogrske. V tem tisočletju je bil uradni jezik latinščina, deloma nemščina, pozneje (od 15. st.) pa še češčina (pozneje slovakizirana češčina) in madžarščina. Leta 1787 je katoliški duhovnik Anton Bernolák kot prvi uradno kodificiral kulturno zahodno slovaščino na podlagi govora univerzitetnega mesta Trnava kot knjižni jezik, ki se ni uveljavil. Končno kodificira kot kompromis Ľudovít Štúr kulturno srednjo slovaščino zaradi splošne razumljivosti kot uradni knjižni jezik Slovakov (1843), ki se z manjšimi spremembami uporablja do danes.

Izgovorjava

V slovaškem jeziku je naglas stalen in na prvem zlogu (v predložnih zvezah na predlogu). Za razliko od slovenščine je slovaški naglas kratek in dinamičen, razen če je naglašeni samoglasnik dolg, takrat je tudi podaljšan. Za slovaščino tipični pojav je palatalizacija (mehčanje) soglasnikov *d, t, n, l* > *d', t', ň, l'* (izgovarjaj približno kot [dj], [tj], [nj], [lj]) razen v nekaterih

tujkah. Za izgovorjavo velja t. i. zakon o ritmičnem krajšanju, ki ne dopušča dveh dolgih zaporednih samoglasnikov v besedi. Če se to zgodi, se običajno drugi samoglasnik skrajša (slš. *krátky* 'kratek' namesto sistemske oblike *krátký, *biely* namesto *bielý). Poleg tega je za slovaščino tipičen soglasnik *dz* (npr. sln. *meja* – slš. *medza*, izgovarjaj kot v sln. besedni zvezi *pod zemljo*) in 4 dvoglasniki *ia*, *ie*, *iu*, *ô* [uo], ki se izgovarjajo povezano in obravnavajo kot dolgi glasovi.

Slovnica

Z vidika oblikoslovne tipologije je slovaščina tako kot slovenščina sintetično-pregibni tip jezika, za katerega je značilno, da se slovnični pomeni izražajo znotraj besede (primerjaj na primer sintetično obliko za 3. osebo ednine preteklika *nečítala* 'ni brala' z analitično (zloženo) obliko v angleščini *she did not read*).

Sodobni slovaški knjižni jezik se regulira, normira in kodificira v Jezikoslovnem inštitutu Ľudovíta Štúra Slovaške akademije znanosti (SAV) v prestolnici Bratislavi.

Osnovna kodifikacijska dela

Doruľa, Ján et al. (poznejša redakcija: Kačala J. - Pisarčíková M. et al.): Krátky slovník slovenského jazyka (KSSJ). 1987 (online verzija), 1989 (online verzija), 1997, 2003.

Kol. avtorjev: Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava: Veda, 1991, 1998, 2000 (online verzija).

Kráľ, Ābel: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Bratislava: SNP, 1984, 1988, 1996. Martin: Matica slovenská, 2005.

II 470

MLUVNICA JAZYKA SLOVENSKÉHO.

SLOŽIL

524

From II 121

MARTIN HATTALA.

PEŠŤ, 1864.

NÁKLAD VILÉMA LAUFFERA.

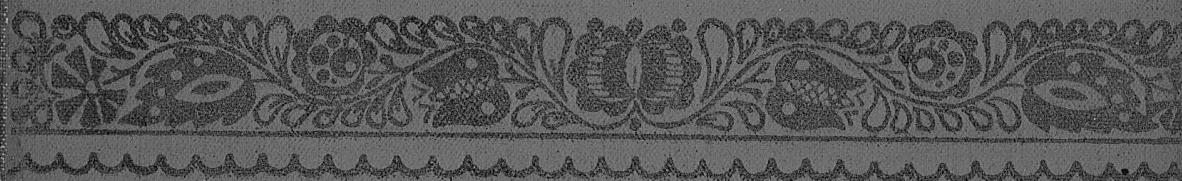
Slika 11: Hattala, Martin: *Mluvnica jazyka slovenského*. Pešť: Náklad Viléma Lauffera, 1864.

FILOZOFSKA FAKULTETA V LJUBLJANI
PZE ZA SLOVANSKE JEZIKE IN KNJIŽEVNOSTI

lex I 156
(1. ex)

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED
1954

Slika 12: *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1954.

Poljščina

Maria Magdalena Nowakowska, Joanna Sławińska

Poljščina spada v zahodnoslovansko skupino indoevropskih jezikov.

Kot ločen jezik se je začela oblikovati v 10. st. in je odigrala pomembno vlogo pri nastanku in razvoju poljske države.

Najstarejši ohranjeni zapisi posameznih besed v poljščini so iz 12. st. Gre za 410 krajevnih lastnih imen (toponimov) in osebnih lastnih imen (antroponimov), ki jih vsebuje t. i. Bula iz Gniezna. Ta imena so v latinskem besedilu zapisana v latinici, ki takrat še ni vsebovala črk za zaznamovanje poljskih glasov.

Najstarejši ohranjeni stavek, napisan po poljsko, so našli v latinskem besedilu, t. i. Henrikovi knjigi (1270) in se glasi: »Daj, ac ja pobruszę, a ty poczywaj« (Daj, bom jaz mlel, ti pa počivaj).

Do 14. st. je poljščina obstajala zgolj v regionalnih in ljudskih govornih različicah. Najstarejša besedila v poljskem jeziku so iz 14. st., vendar pa se je literarna, nadregionalna različica jezika izoblikovala v 15. in 16. st., o čemer priča bogata renesančna književnost, pisana v poljščini. Spočetka je razvoj poljskega jezika potekal pod močnim vplivom sosednjih jezikov – nemškega in češkega – ter tudi vseprisotne latinščine. V kasnejših stoletjih je opazen precejšen vpliv francoščine, danes pa poljščina, podobno kot drugi evropski jeziki, prevzema veliko iz angleščine.

Število uporabnikov poljščine je ocenjeno na več kot 45 milijonov oseb, od tega jih 38 milijonov živi na Poljskem. Poljščino uporabljajo številne skupine Poljakov ali oseb poljskega rodu, ki prebivajo zunaj poljskih meja, med drugim v ZDA, Kanadi, Avstraliji, Nemčiji, Veliki Britaniji, Franciji, pa tudi v Belorusiji, Kazahstanu, Litvi in Ukrajini.

Danes se poljščina na Poljskem uporablja v zborni, knjižni občepoljski obliki, ki je nastala na podlagi velikopoljskega in malopoljskega narečja ter pod vplivom mazovijskega narečja. Lokalno, najpogostejše kot govorna različica, so v rabi narečja kot npr. kašubsko, šlezijsko, malopoljsko, mazovijsko in velikopoljsko.

Poljsko abecedo sestavljajo črke latinske abecede in tipični poljski znaki: *ą, ę, ó, ł, ć, ś, ź, ż, Ń*.

Od drugih slovanskih jezikov se poljščina loči med drugim po tem, da ima v svoji uradni različici nosna samoglasnika: *ę* (nosni o) in *ą* (nosni e).

V soglasniškem sistemu je za poljščino značilen trojni sistem t.i. sibilantov nevtralni – *s* [s], *z* [z], *c* [c], *dz* [ʒ], mehki – *ś* [ś], *ź* [ź], *ć* [ć], *dź* [ʒ]; trdi – *sz* [ʃ]; *ż* [ʒ]; *cz* [č]; *dż* [ʒ].

Poljski naglas je mešan, tonično-dinamičen in skoraj vedno pada na predzadnji zlog v besedi.

Zaradi svoje strukture se poljščina prišteva med fleksijske, sintetične jezike.

Najobsežnejši slovarji poljskega jezika obsegajo nad 130 000 gesel, vendar jih je »le« okrog 20 tisoč med njimi v rabi v vsakdanjem življenju.

Z namenom ohranjanja poljskega jezika je poljski parlament sprejel *Zakon o poljskem jeziku* (1999), ki ureja pravna vprašanja, povezana z jezikom in priznava poljščini status

temeljne sestavine narodove identitete in bogastva nacionalne kulture. Na podlagi tega zakona je bil ustanovljen Svet za poljski jezik, ki bdi nad pravilnostjo poljščine in ki vsaki dve leti poljskemu parlamentu predstavi poročilo o stanju poljščine.

II 414

GRAMATYKA JĘZYKA POLSKIEGO

WIĘKSZA

PRZEZ

DRA. ANTONIEGO MAŁECKIEGO,

Profesora języka i historii literatury polskiej w Uniwersytecie lwowskim.

Gram. II 414

Dzieło przez Stany krajowe galicyjskie w r. 1845 zażądane,
a w r. 1863 przez Wydział Sejmowy uwieńczone nagrodą.

466

GREGOR GREG.

LWÓW.

Nakładem autora.

1863.

Slika 13: Małecki, Antoni: *Gramatyka języka polskiego*. Lwów: Nakładem autora, 1863.

POLSKA AKADEMJA UMIEJĘTNOŚCI

PISOWNIA POLSKA

PRZEPISY. SŁOWNICZEK
WYDANIE IV POPRAWIONE

DOKÓNANE NA PODSTAWIE PROTOKÓŁÓW URZĘDOWYCH

PRZEZ

JANA ŁOSIA

KRAKÓW

NAKŁADEM AKADEMJI UMIEJĘTNOŚCI

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI G. GEBETHNERA I SP. W KRAKOWIE

GEBETHNERA I WOLFFA W WARSZAWIE.

1920.

Slika 14: Łos, Jan: *Pisownia polska*: przepisy, słowniczek. Wydanie IV, poprawione. Kraków: Nakładem Akademji umiejętności, 1920.

Lužiška srbščina

Matej Šekli

Lužiščina ali lužiška srbščina je genetolingvistično gledano osrednji del zahodne slovanščine, znotraj katere tvori lužiško podskupino, ki predstavlja prehod med lehitsko in češko-slovaško podskupino. Kot avtohtoni jezik je prisotna v pokrajini Lužica (gluž. *Łužica*, dluž. *Łužyca*, nem. *Lausitz*) ob reki Sprevi (gluž./dluž. *Sprewja*, nem. *Spree*). Sociolingvistično gledano pozna dva knjižna jezika: gornjo in dolnjo lužiščino. Gornja Lužica (gluž. *Hornja Łužica*, nem. *Oberlausitz*) s središčem v mestu *Budyšin* (nem. *Bautzen*) je politično administrativno del nemške svobodne dežele Saške, Dolnja Lužica (dluž. *Dolna Łužyca*, nem. *Niederlausitz*) s središčem v mestu *Chóšebuz* (nem. *Cottbus*) pa nemške dežele Brandenburg. Tako na Saškem kot v Brandenburgju je lužiščina ob nemščini uradno priznana kot uradni jezik. Na dvojezičnem območju se javni topografski napisi zato pojavljajo v nemščini in lužiščini. Njeni nosilci sami sebe imenujejo (*Lužiški*) *Srbi* (gluž. (*Łužiscy*) *Serbja*, dluž. (*Łužyske*) *Serby*, nem. (*Lausitzer*) *Sorben*).

Lužiško jezikovno ozemlje je bilo v preteklosti veliko obsežnejše od današnjega. V času največje ekspanzije Slovanov v 9. in 10. stoletju je starolužiška poselitev na zahodu segala strnjeno do rek Labe (luž. *Łobjo*, nem. *Elbe*) in Sale (luž. *Solawa*, nem. *Sala*), nestrnjeno dalje na zahod v zgornji tok reke Majne (gluž. *Mohan*, nem. *Main*), ter na vzhodu do reke Nise (luž. *Nysa*, nem. *Neiße*). Po germanizaciji večjega dela starolužiškega jezikovnega ozemlja po nemški srednjeveški vzhodni kolonizaciji je današnje lužiško jezikovno ozemlje omejeno na svoj nekdanji vzhodni rob ob reki Sprevi.

V srednjeveških virih so na starolužiškem jezikovnem ozemlju izpričana različna slovanska plemena kot Milčani na ozemlju današnje Gornje Lužice, Lužičani in Sprevljani na območju današnje Dolnje Lužice ter Srbi, Nižani, Dalemnici/Glomači, Hutici, Koledici in drugi zahodno od Lužice. Ime Srbi, ki se je prvotno nanašalo na pleme ob izlivu Sale v Labo (v latinskih virih *regio Surbi*), se je postopoma posplošilo za poimenovanje celotnega ljudstva. Na obseg nekdanje starolužiške poselitve kažejo zemljepisna imena lužiškega izvora v nemščini kot *Leipzig*, *Chemnitz*, *Meißen*, *Dresden*, *Berlin* (prim. luž. *Lipsk*, *Kamenica*, *Mišno*, *Drježdžany*, *Berlin/Barlin*).

Lužiščina jezikovno predstavlja naravni prehod med lehitsčino na eni strani ter češčino in slovaščino na drugi. Z lehitsčino jo vežejo naslednje glasovne inovacije: a) premet jezičnikov brez podaljšave (polj. *wrona*, *głowa*, dluž. *wron*, *głowa*, gluž. *wróna*, *hłowa* : češ. *vrána*, *hlava* < psl. **vorna*, **golva*); b) preglas **e* > **o* v položaju pred nemehčanim soglasnikom (polj. *žona*, *czoło*, dluž. *žona*, *colo*, gluž. *žona*, *čolo* : češ. *žena*, *čelo* < psl. **žena*, **čelo*); c) odrazi praslovanskih dvoglasniških zvez **Cь/ьRC* (polj. *gardło*, *czarny*, *śmierć*, dluž. *gjadło*, *carny*, *smjerś*, gluž. *hordło*, *čorny*, *smjerc* : češ. *hrdlo*, *černý*, *smrt* < psl. **gьrdlo*, **čьrnъjь*, **sьmьrtь*); č) sprememba kolikostnih samoglasniških nasprotij v kakovostna (polj. *gród* : *grodu*, gluž. *hród* : *hroda* < psl. **gordъ*, **gorda*); d) odrazi praslovanskih **t*, **d* v položaju pred sprednjimi samoglasniki (polj. *cichy*, *działać*, dluž. *śichy*, *želaś*, gluž. *ćichi*, *dźelać* : češ. *tichý*, *dělat* < psl. **tixъjь*, **dělati*). S češčino in slovanščino ima skupno na primer raznosnjenje praslovanskih nosnih samoglasnikov (polj. *ząb*, *mąż*, *ręka* : dluž./gluž. *zub*, *muż*, *ruka*, češ. *zub*, *muž*, *ruka*). Sicer pa je dolnja lužiščina jezikovno bližja lehitsčini, gornja lužiščina pa češčini in slovaščini:

a) odražanje praslovanskega *g (polj. *noga*, dluž. *noga* : gluž. *noha*, češ. *noha*); b) ohranjanje mehкости oziroma otrdevanje praslovanskih *č, *ž, *š (polj. *czysty*, *żywy*, *szyć*, dluž. *cysty*, *żywy*, *šyć* : gluž. *čisty*, *živy*, *šić*, češ. *čistý*, *živý*, *šít* < psl. *čistъjъ, *živъjъ, *šiti); c) odrazi praslovanskega *ę (polj. *pieć*, *piąty*, *mięso* : dluž. *pěš*, *pěty*, *měso* : gluž. *pječ*, *pjaty*, *mjaso*, češ. *pět*, *pátý*, *maso* < psl. *pęty, *pętyjъ, *męso).

Najstarejše ohranjeno besedilo v (gornji) lužiščini je *Budyšinska meščanska prisega* (gluž. *Budyska měščanska přisaha*) iz okrog leta 1500. Knjižna jezika sta se začela oblikovati v obdobju reformacije. Prevod Nove zaveze v dolnjo lužiščino Mikławša Jakubice iz leta 1548 je ostal v rokopisu. Prva dolnjelužiška tiskana knjiga je prevod Luthrove pesmarice in malega katekizma Albina Mollerja (1541-1618) iz leta 1574, prva gornjelužiška tiskana knjiga pa je prevod katekizma Wjaclawa Worjecha (1564-1618) iz leta 1595. Natis prevoda Nove zaveze v gornjo lužiščino je leta 1706 priskrbel Michał Frencl (1628-1706), v dolnjo lužiščino pa leta 1709 Jan Bogumił Fabricius (1681-1741). Prevod celotne Biblije v gornjo lužiščino iz leta 1728 je delo komisije lužiskosrbskih evangeličanskih duhovnikov. Osnova knjižne dolnje lužiščine je chósebuško narečje. V Gornji Lužici pa sta se od 17. stoletja dalje izoblikovali dve različici knjižnega jezika, evangeličanska na osnovi budyšinskega narečja in katoliška na osnovi kulowskega narečja (okrog mesta gluž. *Kulow*, nem. *Wittichenau*). Delo katoliških duhovnikov sta prva gornjelužiška tiskana slovnica *Principia linguae Wendicae* (1679) Jakuba Xaverja Ticina (1656-1693) in prvi gornjelužiški slovar *Vocabularium Latino-Serbicum* (1721) Jurija Hawštyna Swětlika (1650-1729). Najpomembnejši klasiki lužiške književnosti so Handrij Zejler (1804-1872) in Jakub Bart-Ćišinski (1856-1909) v Gornji Lužici ter Mato Kósyk (1853-1945) v Dolnji Lužici. Do poenotenja knjižne gornje lužiščine kot kompromisa med evangeličansko in katoliško knjižno različico je prišlo šele po drugi svetovni vojni (sodobna knjižna lužiščina ima na primer »evangeličanske« končnice pridevnika tipa *dobr-eho*, *dobr-emu* in »katoliške« končnice zaimkov tipa *sam-oho*, *sam-omu*).

II 761

Laut- und Formenlehre

der

oberlausitzisch-wendischen Sprache.

Mit besonderer Rücksicht

auf das

Altslawische

Gram. II 135

verfaßt von

Professor Dr. C. T. Pfuhl,

Lehrer am Wigthumfchen Gymnasium in Dresden, Ritter des königl.
preussischen Kronen-Ordens 4. Klasse.

997

Bautzen.

Schmalzer & Pech.

1867.

Slika 15: Pfuhl, Christian Traugott: *Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache*. Mit besonderer Rücksicht auf das Altslawische. Bautzen: Schmalzer & Pech, 1867.

BOGUMIŁ ŠWELA

GRAMMATIK
DER NIEDERSORBISCHEN
SPRACHE

2. Auflage
Bearbeitet und herausgegeben
von Dr. Frido Mětšk

1952

DOMOWINA-VERLAG BAUTZEN

Slika 16: Šwjela, Bogomił: *Grammatik der niedersorbischen Sprache*. 2. Auflage, bearbeitet und herausgegeben von Frido Mětšk. Bautzen: Domowina-Verlag, 1952.

Slovenščina

Irena Orel, Andreja Žele

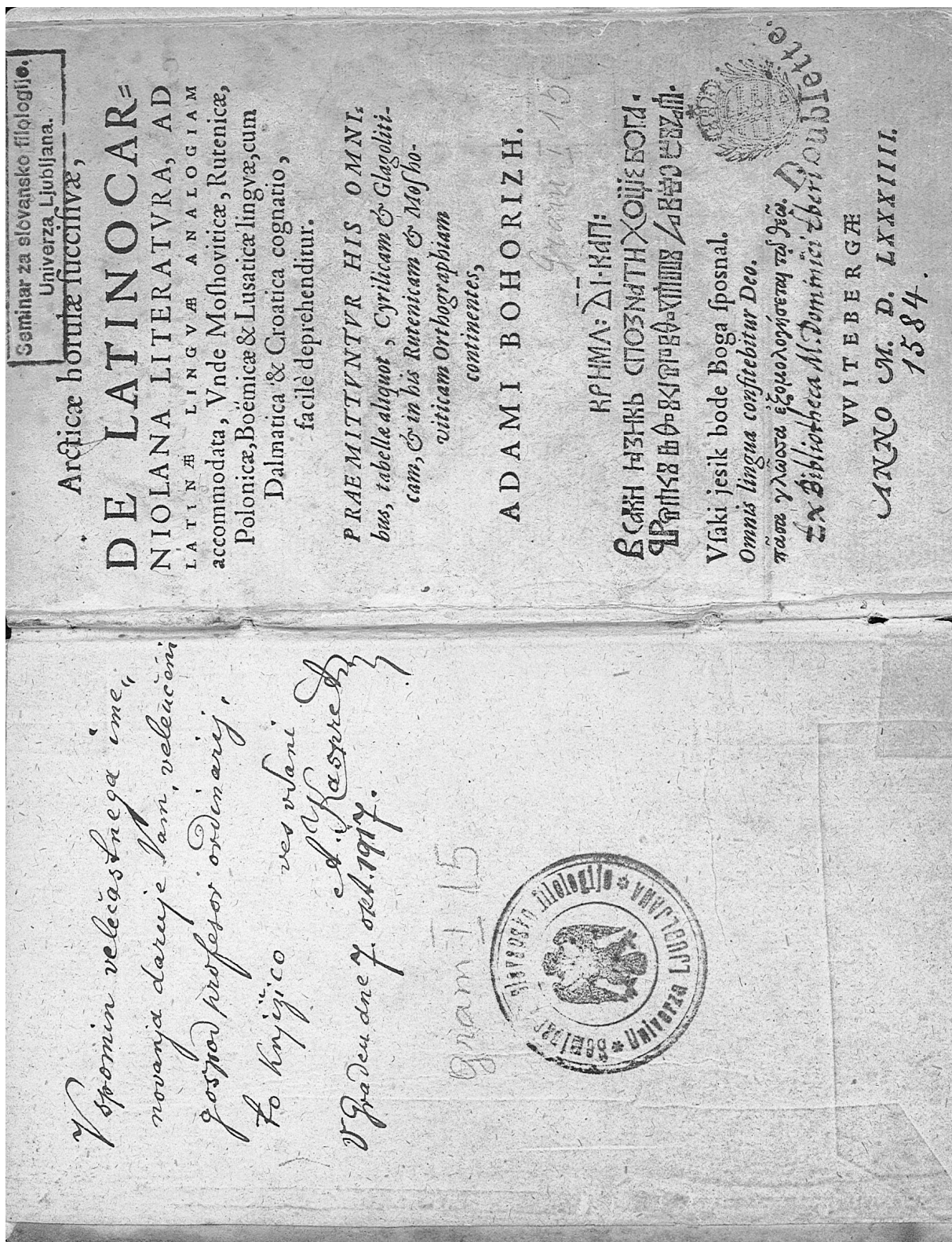
Slovenski jezik se je kot najzahodnejši južnoslovanski jezik izoblikoval iz praslovanske jezikovne skupine in se konec 6. st. ustalil v alpsko-kraškem in panonskem prostoru v porečjih Zilje, Drave in Mure; o tem pričajo tudi krajevna imena in zapisi osebnih imen. Preplavljali so ga germanski, romanski, madžarski stični tokovi, prepoznavni v besedju. Izkazuje nekatere skupne starinske sorodnosti z zahodnoslovanskimi jeziki in s hrvaškim (kajkavskim, čakavskim) narečjem. Od karantanske samostojnosti alpske slovanščine z zametki praslovenščine v *Brižinskih spomenikih* (10.–11. st.) in južnoslovanskega cerkvenega knjižnega jezika Cirila in Metoda v Spodnji Panoniji (9. st.), ga je s frankovsko-bavarsko nadvlado od pokristjanjevanja zaznamovala prostorska skrčitev, državna nesamostojnost, kljubovanje asimilatoričnim pritiskom ... (Zunaj) jezikovni vplivi so ga razcepili v številne krajevne govore, čez 40 narečij in 7 narečnih skupin. Izpričan je v ljudskem slovstvu in zapisih spovednih, molitvenih in prisežnih obrazcev, pridig, trubadurskih verzov. V 16. st. se je s podvigom reformatorja P. Trubarja (1550) uvrstil med prvih 15 jezikov s prevedeno *Biblijo* J. Dalmatina in z opisom v slovnici A. Bohoriča (1584) in se oblikoval kot trideželni osrednji knjižni jezik; ki se je z nabožnimi in uradovalnimi besedili, od srede 18. st. v vsej zvrstni raznolikosti, obdržal do srede 19. st. Označujejo ga narečna variantnost, skrb za jezikovno čistost, od 17. st. težnja po večji normativnosti in knjižno-govorjeni dvojničnosti. Jezikoslovno-kulturno ga je ovrednotil slavist J. Kopitar v prvi južnoslovanski znanstveni slovnici (1808). Po neuspešnih poskusih ločitve vzhodnoštajerskih preroditeljev in združitve iliristov/panslavistov je bil sredi 19. st. pisno reformiran kot skupni slovenski knjižni jezik z etimološko morfonološko podobo. V primerjalnoslovanski kontekst ga je vključil prvi profesor dunajske slavistike F. Miklošič. Po prvi svetovni vojni je nadomestil še od 18. st. razvijajoči se prekmurski knjižni jezik.

Začetek 20. st. zaznamujejo t. i. mladogramatične jezikoslovne razprave, ki preučujejo razvoj posameznih jezikovnih pojavov, in opisna slovnica A. Breznika. Zgodnje uveljavljanje slovenske različice strukturalnega funkcionalizma pomeni Breznikova razprava *Besedni red v govoru* (1908), ki izhaja iz členitve besedila po aktualnosti (v evropskem jezikoslovju uveljavljena šele v 30-ih letih). Vzporedno nastajajo Historična gramatika slovenskega jezika (*Konzonantizem, Dialekti in Morfologija*) in *Kratka zgodovina slovenskega jezika* (1938) s podanim razvojem slovenskega jezika od začetkov do sodobnih narečij F. Ramovša in temeljna zgodovinskorazvojna monografija *Slovanski jeziki* (1938, 1952) R. Nahtigala. Zgodovinske in narečne raziskave nadaljujejo T. Logar, J. Rigler in mlajši dialektologi na Inštitutu za slovenski jezik SAZU in na univerzah v Ljubljani, Mariboru in na Primorskem. Slovenska slovnica Breznikovih učencev A. Bajca, M. Rupla, R. Kolariča in J. Šolarja je bila natisnjena večkrat (1940, 1947, 1964, 1968, 1971). Jezikovnozgodovinski vidik je opuščen v Slovenski slovnici J. Toporišiča (1976, 1984, 2000), ki sodobni slovenski jezik opisuje na prvinah praškega strukturalizma (zlasti fonologijo in teorijo jezikovnih zvrsti). Na področju slovenskega besedotvorja uveljavlja pretvorbno-tvorbni vidik monografija *Slovensko skladenjsko besedotvorje* (1988, 2011) A. Vidovič Muhe.

Začetek 60-ih zaznamuje zasnova dveh temeljnih priročnikov – iz tradicionalističnega jezikoslovja izhajajočega *Slovenskega pravopisa* (1962) in poskusnega snopiča *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1963) –, ki z informativno-normativno ambicijo izhajata iz praškega strukturalnega funkcionalizma. Ta je s *Slovarjem slovenskega knjižnega jezika I–V* (1970–1991) dobil trdno leksikografsko potrditev in tako omogočil izid *Slovenskega pravopisa* (2001), z monografijo *Slovensko leksikalno pomenoslovje* (2000) A. Vidovič Muhe pa tudi leksikološko osnovo za vsa nadaljnja slovarska dela. Temeljnega pomena je tudi dokončanje večdesetletnega slovarskega projekta *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V* (1976–2007) z avtorji F. Bezljajem, M. Snojem in M. Furlan. Razvoj korpusnega jezikoslovja in izoblikovanje besedilnih korpusov FidaPlus, GigaFida in Nova beseda sta omogočila razvoj korpusnih in jezikovnotehnoloških raziskav na Slovenskem.

Temeljne periodične publikacije so Slavistična revija, Jezik in slovstvo, Jezikoslovni zapski, Slavia centralis, mednarodni zbornik Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies, znanstvena zbirka Zora (Maribor). Od l. 1964 deluje seminar za slovenski jezik, literaturo in kulturo, ki s pedagoškimi in raziskovalnimi učinki sega v mednarodni slavistični prostor in ob katerem se je razvil tudi Center za slovenščino kot drugi tuji jezik, ki deluje znotraj Oddelka za slovenistiko. Sprotno razpravo o slovenskem jeziku in književnosti v povezavi s šolstvom in kulturo vodi forum Slovlit (<http://mailman.ijs.si/listinfo/slovlit/>). Sloveniste in slaviste stanovsko povezuje Slavistično društvo Slovenije (<http://641.gvs.arnes.si/sds.html>) od 1935–, ki ga sestavlja trinajst področnih društev po Sloveniji.

Slika 17: Bohorič, Adam: *Arcticae horulae succisivae*.
Vvitebergae: [Haeredes Iohan. Cratonis], 1584.

FILOZOFSKA FAKULTETA V LJUBLJANI
ODD. ZA SLOVENISTIKO IN ODD. ZA SLAVISTIKO

Lex II 990/1
(11. ex)

SLOVENSKI PRAVOPIS 1 PRAVILA

SLOVENSKA AKADEMIJA
ZNANOSTI IN UMETNOSTI
DRŽAVNA ZALOŽBA
SLOVENIJE

Slika 18: *Slovenski pravopis. I. Pravila*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1990.

Srbohrvaščina nekoč – danes bosanščina, črnogorščina, hrvaščina in srbščina

Vesna Požgaj Hadži, Tatjana Balažic Bulc

O jezikovni identiteti srbohrvaščine

Znano je, da je jezikovna identiteta vedno in nujno slojevita pojavnost, praviloma zgrajena iz drugih identitet, npr. etnične, kulturne, regionalne itd., ki se razlikujejo od jezika do jezika. O jezikovni identiteti lahko govorimo tudi kot o spoju treh različnih identitet: strukturni, genetski in sociolingvistični. Če so jeziki tako tipološko kot genetsko in sociolingvistično opredeljeni kot različni, govorimo o enotni jezikovni identiteti, če pa obstaja neprekrivnost treh različnih vidikov jezikovne identitete, govorimo o kompleksni jezikovni identiteti. Jezikovna identiteta srbohrvaščine, ki je „živela“ okoli sto let, je bila že od samega začetka vprašljiva, prav tako kot je bilo vprašljivo tudi poimenovanje jezika (če bi jezik nosil npr. neko nadnacionalno ime, bi to ime skoraj zagotovo preživelo razpad Jugoslavije). Ves čas njenega obstoja se je zastavljalo vprašanje, ali je to en jezik ali sta dva. Odgovor na to vprašanje je odvisen od ravni, na kateri se vprašanje zastavlja, torej, ali gre za jezikovno, sociolingvistično ali politično vprašanje. Z jezikovnega stališča lahko govorimo o enem jeziku, s sociolingvističnega pa o dveh.

Srbohrvaščina se je razvila iz novoštokavskega narečja hercegovaškega tipa, zanjo pa so se v štirih republikah, kjer je bila dominantni jezik (po zadnjem popisu prebivalstva SFRJ leta 1981 je bila materni jezik skoraj 73 % celotnega prebivalstva), uporabljala različna uradna in neuradna imena. Večinoma je bila razumljena kot en jezik s teritorialno-nacionalnima variantama: vzhodno ali srbsko in zahodno ali hrvaško ter z dvema jezikovnima izrazoma: bosanskohercegovski in črnogorskim. Naj omenimo še vse kombinacije obvezno dvočlenskega imena: srbohrvaščina/hrvaškosrbščina, hrvaščina ali srbščina, srbščina ali hrvaščina).

Z razpadom Jugoslavije je tudi administrativno izginila prestižna srbohrvaščina, njene variante pa so se v novonastalih državah uradno povzdignile na stopnjo standardnih jezikov: med leti 1990 in 1993 hrvaščina, srbščina in bosanščina (bošnjaščina), leta 2007 pa še črnogorščina. Glede na novo situacijo se zastavlja vprašanje, kaj se je v standardnih jezikih, nastalih na novoštokavski osnovi, od leta 1990 do danes spremenilo. V ožje jezikoslovnem smislu se ni spremenilo prav nič, vendar pa so se spremembe zgodile na politični ravni – kar se odraža tudi v jezikovnih politikah posameznih jezikovnih standardov.

Kaj se je dogajalo s srbohrvaščino v zadnjem desetletju 20. st.? Zgodil se ji je jezikovni inženiring. Najprej na Hrvaškem, kjer je že od 70-tih let obstajala težnja po ločitvi od srbohrvaščine. V Bosni se je začelo poudarjanje orientalskih značilnosti lokalne jezikovne in kulturne tradicije. V Črni gori so lastno identiteto iskali v narečjih, zgodovini in folkloru, tj. v jeziku, ki se je govoril pred sto leti. Najmanj sprememb je bilo v Srbiji, verjetno zato, ker je bila ravno Srbija središče vseh različic Jugoslavije, in torej potreba po poudarjanju in dokazovanju lastne jezikovne identitete ni bila tako izrazita.

Nauka o prieslovu

u

jeziku Hrvatskom ili Srbskom.

Pisa

VINKO PACEL.

Gram II 247

Troškom dra. Josipa Vranjicanja Dobrinovića.

U ZAGREBU.

Brzotiskom pečatnje Karla Albrechta

1860.

gnv. 9974

Slika 19: Pacel, Vinko: *Slovnica jezika hrvatskoga ili srpskoga*. 1. del. Nauka o prieslovu u jeziku hrvatskom ili srpskom. U Zagrebu: Brzotiskom pečatnje Karla Albrechta, 1860.

ELEMENTAR-GRAMMATIK

DER

SERBISCHEN (KROATISCHEN) SPRACHE

VON

MILAN REŠETAR,
PROFESSOR DER SLAVISCHEN PHILOGIE
AN DER WIENER UNIVERSITÄT.

Gramm. I 5

ZAGREB 1916
MIRKO BREYER'S BUCHHANDLUNG.

Slika 20: Rešetar, Milan: *Elementar-Grammatik der serbischen (kroatischen) Sprache*. Zagreb: Mirko Breyer's Buchhandlung, 1916.

Sociolingvistične slike v novonastalih državah po 1990

I. Hrvaška

Devetdeseta leta so bila na Hrvaškem v jezikovnem smislu izjemno burna. Zaznamovale so jih razprave o hrvaščini, ki je svojo samostojnost in lastno identiteto dokazovala v odnosu do srbščine. Ta leta je zaznamoval močan negativni tip jezikovne identitete, ki se je še posebej izrazil z grobim jezikovnim inženiringom oziroma z usmerjanjem jezikovnega razvoja v smer, ki jo je država videla kot politično zaželeno. Na Hrvaškem je bila predpisana nacionalno pravilna raba hrvaškega jezika in vsi, ki niso tako govorili, so bili zaznamovani, da govorijo srbsko ali ne dovolj „čisto“ hrvaško. Model hrvaškega purističnega jezikovnega načrtovanja s konca preteklega stoletja je omogočal utrjevanje nacionalne identitete, poudarjanje simbolične in zanemarjanje funkcionalne rabe jezika, uvajanje arhaizmov, napad na tujke in kvazisrbizme, obtoževanje drugače mislečih itd. Poleg kroatizmov, tj. besed z visokim simboličnim nabojem, ki intenzivno poudarjajo hrvaško samobitnost (npr. *glede, nazočno, zamolba, preslika, nadnevak* itd.), je treba omeniti tudi neologizme oziroma t. i. novo hrvaščino. Ob razvpitem *zrakomlatu*, ki je postal simbol hrvaške jezikovne identitete, se je pojavila še cela vrsta novih skovank (npr. *kopnica* za AIDS; *mamutnjak* za džambodžet), vendar v praksi niso zaživele.

Drugi tip negativne jezikovne identitete se je odražal v odnosu do drugih jezikov, zlasti do srbščine in srbizmov, zato je bilo to obdobje idealno za objavljanje številnih razlikovalnih slovarjev in priročnikov ter slovarjev odvečnih besed v hrvaškem jeziku, v katerih so bila vprašanja hrvaških in srbskih pretežno leksikalnih in leksikalnopomenskih razlik obravnavana precej nestrokovno. Čeprav so celo nekateri znani hrvaški jezikoslovci takšne slovarje pričakali s hvalospevi, so ti priročniki na splošno prinesli več škode kot koristi in povzročili številne nesporazume, in to ne le na Hrvaškem, temveč tudi na slavistikah v tujini.

V tem času so potekale tudi burne in spolitizirane razprave o pravopisnih vprašanjih. Predlagane so bile radikalne pravopisne spremembe, ki naj bi obstoječo pravopisno prakso nameroma destabilizirale, in to na področjih, kjer spremembe sploh niso bile potrebne. Ta tendenca žal še vedno traja. Danes so namreč na Hrvaškem v veljavi trije pravopisi: Babić–Finka–Moguš, ki se odkrito zavzema, da bi postal edini veljavni pravopis pod pretvezo, da je „promotor stvarne hrvaške pravopisne tradicije“, in obtožuje druga dva pravopisa, Anić–Silić in Badurina–Marković–Mićanović, ki pravopisno normo tako metodološko kot vsebinsko bolje opišeta.

HORVACZKA GRAMMATIKA

oder Kroatische Sprachlehre

zum
Gebrauche aller jener, besonders der
Deutschen Kroatiens Einwohner, welche
Lust haben, die kroatische Sprache
gründlich zu erlernen,

von
Einem Menschenfreunde verfaßt,
und
herausgegeben.

Gram. T. 4

Mit Bewilligung der Obrigkeit

A g r a m
gedruckt, und verlegt in der Kais. Königl. privil.
v. Novoselschen Buchdruckerey u. Buchhandlung.

1810.

Slika 21: Matijević, Josip Ernest: *Horvaczka grammatika oder kroatische Sprachlehre*. Zum Gebrauche aller jener besonders der Deutschen Kroatiens Einwohner, welche Lust haben die kroatische Sprache gründlich erlernen. [3. izd.]. Agram: gedruckt und verlegt in der Kais. koenigl. privil. v. Novoselschen Buchdruckerey u. Buchhandlung, 1810.

STJEPAN BABIĆ – BOŽIDAR FINKA
MILAN MOGUŠ

HRVATSKI PRAVOPIS

ŠKOLSKA KNJIGA – ZAGREB, 1994.

Slika 22: Babić, Stjepan, Božidar Finka, Milan Moguš: *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga, 1994.

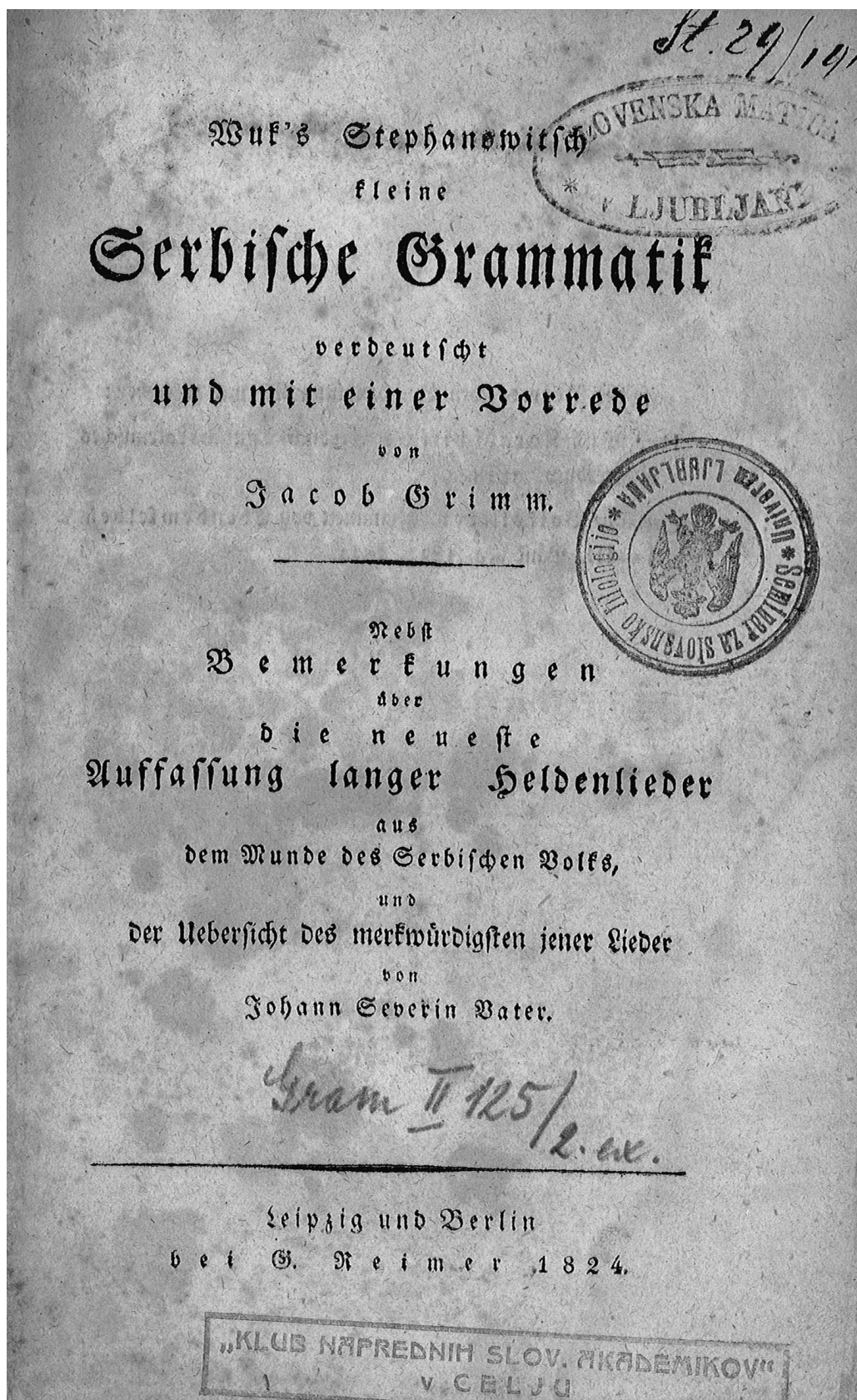
II. Srbija

Za razliko od Hrvaške je v Srbiji prevladovalo mnenje, da je srbski jezik „svoj na svojem“, da je srbščina tako ali tako osnova bivše srbohrvaščine in da zato ni potrebe po potrjevanju lastne identitete in po upravičevanju enočlenskega imena z leksikalnim in strukturnim oddaljevanjem od hrvaščine. V Srbiji lahko govorimo o posameznikih oziroma o neformalnih skupinah, ki so branile ogroženi srbski jezik pred vsem tujim. Izrazit primer jezikovnega inženiringa je dokument, ki je razburil srbsko javnost, *Slovo o srpskom jeziku*, ki je bil natisnjen v šestih jezikih in z naklado 300.000 izvodov in je propagiral nebulozno tezo, da so vsi štokavci Srbi, samo različne veroizpovedi, vsi njihovi jeziki pa so le variante srbskega jezika.

Drugi primer jezikovnega inženiringa – res da ne v Srbiji, temveč v BiH – je uvajanje ekavice: Srbom na področju Republike Srbske se namreč v imenu srbske enotnosti poskuša vsiliti ekavski govor (čeprav, podobno kot Črnogorci, pripadajo skupini najizrazitejših ijekavskih govorcev med štokavci sploh).

Srbski jezikovni nacionalizem se je najbolj intenzivno izrazil v odnosu do cirilice in latinice. V Ustavi Republike Srbije (2006) je namreč izrecno poudarjeno, da je uradna pisava samo cirilica, kar je povsem v nasprotju z jezikovno realnostjo. Tako je cirilica postala kazalnik nacionalne pripadnosti: zagovorniki cirilice so bili domoljubi, tisti pa, ki so menili, da ima srbščina dve pisavi, izdajalci. Skratka, o vprašanju izključitve latinice kot srbske pisave se je razpravljalo z močnim čustvenim nabojem, različnimi stereotipi in manipulacijami ter pod pretvezo „skrbi za srbski jezik in srbski narod“. Srbski jezikovni nacionalizem je v vojnih in povojnih časih vplival tudi na javni jezik v Srbiji – različni avtorji so pisali npr. o mitomanskem diskurzu, jeziku vojne in sovražnem govoru, o birokratizaciji jezika itd.

Slika 23: Karadžić, Vuk Stefanović: *Wuk's Stephanovitsch kleine Serbische Grammatik*. Verdeutsch und mit einer Vorrede von Jacob Grimm. Leipzig und Berlin: bei G. Reimer, 1824.

ПРАВОПИС СРПСКОГА ЈЕЗИКА

I. ПРАВИЛА И ЊИХОВИ ОСНОВИ
II. РЕЧНИК УЗ ПРАВОПИС

Приредили

МИТАР ПЕШИКАН
ЈОВАН ЈЕРКОВИЋ
МАТО ПИЖУРИЦА

МАТИЦА СРПСКА
1993

Slika 24: Pešikan, Mitar, Jovan Jerković, Mato Pižurica: *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 1993.

III. Bosna in Hercegovina

Spremenjene družbeno-politične okoliščine po letu 1991 so povzročile razpad bosanskohercegovega standardnojezikovnega izraza, tako da danes soobstajajao trije standardni jeziki: bosanski/bošnjaški, hrvaški in srbski, ki so v različni meri zastopani v različnih delih Bosne in Hercegovine. Glede na to, da je največ polemik povzročilo poimenovanje bosanskega jezika, je bila objavljena *Povelja o bosanskome jeziku* (2002). V sporazumevalnem smislu v BiH ni posebnih težav, saj se jezikovno ni veliko spremenilo glede na prejšnji skupni jezikovni standard. Vendar, samo dejstvo, da na enem prostoru uradno obstajajo trije standardi, odpira številna vprašanja in probleme v šolstvu, na sodiščih, v medijih, zasebni rabi itd. Tako kompleksna jezikovna situacija je zanimiva tudi z (obče)sociolingvističnega zornega kota – gre namreč za t. i. multistandardni jezik. Kompleksnost situacije se kaže zlasti pri standardizaciji vsakega od treh jezikov. Namreč, jezikovna politika še vedno poteka od zunaj, saj se centri nahajajo zunaj BiH, tako da bosanskohercegovski Hrvati in Srbi (zlasti Hrvati) nimajo nikakršnega vpliva na jezikovno politiko, ki jo izvajajo v njihovem imenu, standardizacija bosanskega jezika pa je bolj rezultat entuziazma kot institucionalne skrbi za jezik.

FILOZOFSKA FAKULTETA V LJUBLJANI
ODD. ZA SLOVANSKE JEZIKE IN KNJIŽEVNOSTI

Gram II 978

Dževad Jahić
Senahid Halilović
Ismail Palić

Gramatika BOSANSKOGA JEZIKA

DOM ŠTAMPE
ZENICA

Slika 25: Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić: *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe, 2000.

SENAHID HALILOVIĆ

PRAVOPIS
BOSANSKOGA
JEZIKA

Slika 26: Halilović, Senahid: *Pravopis bosanskoga jezika*. Sarajevo: Preporod, 1996.

IV. Črna gora

V času skupnega srbohrvaškega jezika poimenovanje jezika v Črni gori ni bilo vprašljivo, saj je bil ta naziv sprejet kot najbolj ustrezen. Tako je bilo do leta 1992, ko je, zaradi novih političnih okoliščin, v tedanji Ustavi Črne gore uradni jezik poimenovan kot srbski jezik ijekavskega izgovora. S tem je bila Črnogorcem odvzeta pravica, da jezik, ki ga govorijo, poimenujejo s svojim imenom (čeprav je že v Novosadskem dogovoru (1954) zapisano, da je jezik „Srbov, Hrvatov in Črnogorcev edinstven...“), zato je od 90-tih let potekal intenziven boj za črnogorski jezik. Z razglasitvijo samostojnosti Črne gore (2006) so nastali tudi vsi pogoji za spremembo poimenovanja jezika.

Pri sami standardizaciji črnogorskega jezika obstajata (vsaj) dva različna koncepta. Ena stran zagovarja koncept, po katerem bi bila črnogorščina ijekavska varianta srbskega standardnega jezika, ki ne potrebuje radikalnih sprememb, druga stran pa se zavzema za (re)standardizacijo črnogorščine, ki bi jo bilo treba vrniti k svojim koreninam, tj. k njegoševemu jeziku, kar pomeni arhaizacijo jezika. Druga stran zagovarja celo inovacije na glasoslovni ravni, npr. z uvajanjem fonemov *ś* in *ź* (*preśednik* za predsednik ili *ženica* za zjenica). Videti pa je, da poskus ustvarjanja radikalno novega standarda ne bo uspel.

FILOZOFSKA FAKULTETA V LJUBLJANI
ODD. ZA SLOVENISTIKO IN ODD. ZA SLAVISTIKO

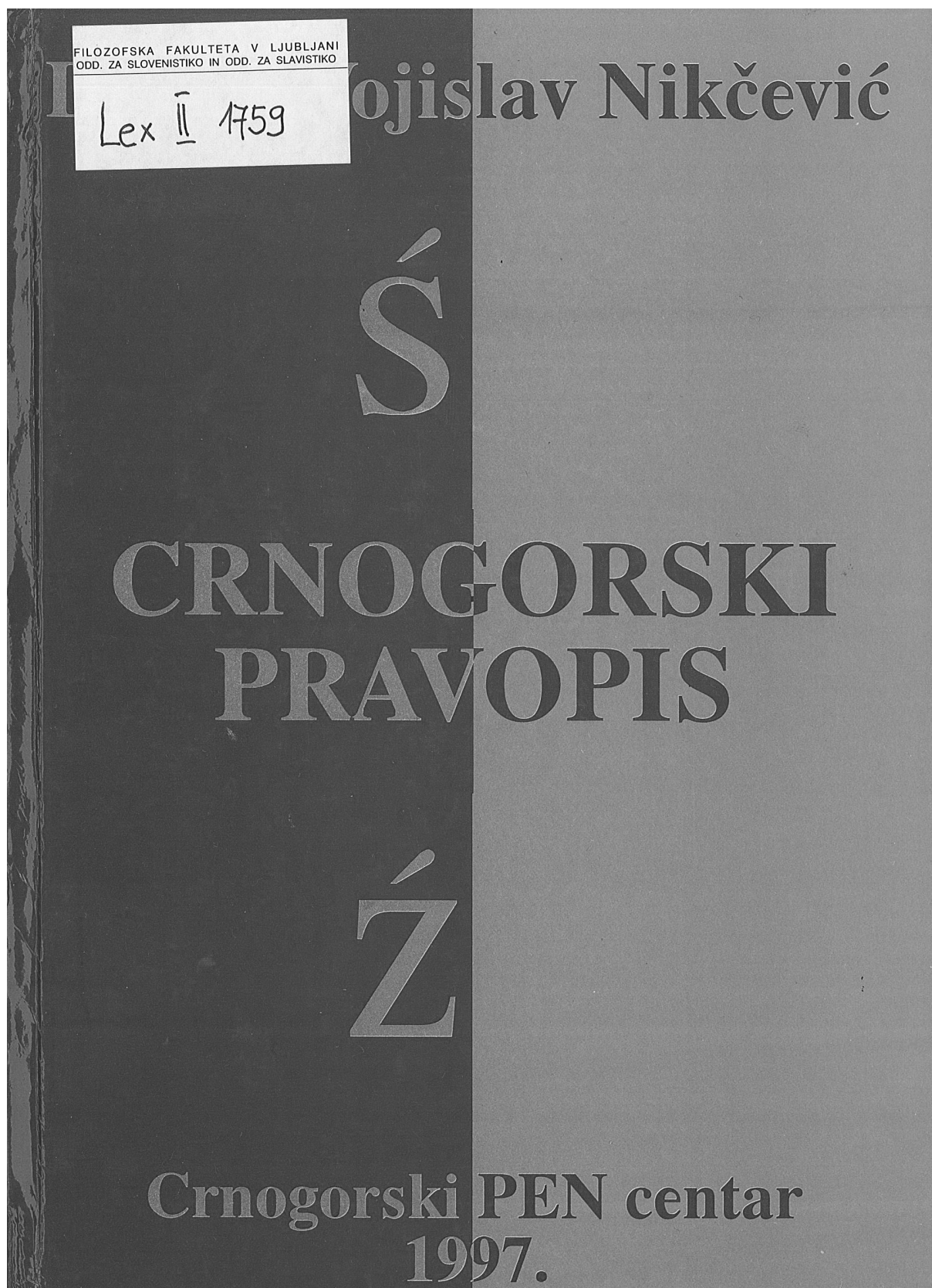
Gram II 1274
(2. ex)

GRAMATIKA

CRNOGORSKOGA JEZIKA

Slika 27: Čigrić, Adnan, Ivo Pranjković, Josip Silić: *Gramatika crnogorskoga jezika*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke, 2010.

Slika 28: Nikčević, Vojislav: *Crnogorski pravopis*. Cetinje: Crnogorski PEN centar, 1997.

Za konec lahko rečemo, da jezikovno politiko v vseh novonastalih državah zaznamujejo številni nesporazumi in tavanja – celo pri osnovnih vprašanjih jezikovne standardizacije. Prav tako je treba poudariti, da so restandardizirani idiomi v vseh državah postali pomembni nacionalni simboli in sredstvo nacionalne identifikacije, in celo sredstvo političnega boja. Skratka, v prihodnje ne gre pričakovati intenzivnejših konvergentnih procesov. Ravno nasprotno, zdi se, da bodo v nekaterih okoljih še nekaj časa prevladovali divergentni procesi.

Literatura

- Badurina, L., Pranjković, I., Silić, J. (ur.): Jezični varijeteti i nacionalni identiteti. Zagreb: Disput, 2009.
- Požgaj Hadži, V., Balažic Bulc, T., Gorjanc, V. (ur.): Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009.
- Pranjković, I.: Sučeljavanja. Zagreb: Disput, 2008.

Везилке, кажи како да се роди
проста и строга македонска песна ...
(Blaže Koneski)

Makedonščina

Namita Subiotto

Slovansko pismenstvo se je v Makedoniji utrdilo konec 9. in v začetku 10. st., ko sta učenca Cirila in Metoda, Kliment in Naum, na Ohridu ustanovila eno najpomembnejših slovanskih kulturnih in slovstvenih središč. Tip starocerkvenoslovanskega jezika, ki so ga uporabljali neposredni učenci Cirila in Metoda in ki je nastal na osnovi makedonskih govorov iz okolice Soluna, je kmalu začel spreminjati svojo podobo in se prilagajati živim ljudskim jezikom. Nastala je makedonska redakcija cerkvenoslovanskega jezika, ki je med 12. in 14. st. zapisana v približno osemdesetih znanih rokopisih. Konec 14. st. je makedonsko ozemlje prišlo pod turško oblast, kar je ohromilo kulturno dejavnost in omejilo jezikovno rabo na bogoslužne knjige. V tem obdobju je pomembna dejavnost lesnovske šole, kjer je nastala vrsta dragocenih rokopisov. Med 16. in 19. st. je makedonski ljudski jezik skušal izpodriniti tradicionalni jezik cerkve in se samostojno uveljaviti. Pomembni so rokopisi, ki se imenujejo *damaskini*. Ime so dobili po grškem duhovniku iz 16. st., Damaskinu Studitu, ki je sestavljal homilije v novogrščini. Izraz *damaskini* se je najprej uporabljal za njegove pridige, prevedene v makedonščino, nato pa tudi za pridige drugih avtorjev, ki so vsebovale prvine ljudskega jezika. Z *damaskini* pa se je začelo tudi obdobje pogrčevanja, saj je grška kultura prodirala v cerkev in šole. Za makedonska besedila se je ponekod uporabljala grška pisava. Konec 16. in v začetku 17. st. je ljudski jezik prisoten tudi v pravno-administrativnih besedilih, t. i. *gramotah*, v katerih je bilo popisano nepremičninsko stanje samostanov. Slovstvu za praktične potrebe cerkve so se pridružili šolski učbeniki in slovarji, in tako je bila leta 1794 natisnjena tudi prva knjiga z makedonskim tekstom – štirijezični slovar meniha Danijela. V prvi polovici 19. st. so se makedonski prosvetitelji zavzemali za rabo makedonskega ljudskega jezika v šolah in cerkvi, v drugi polovici 19. st. pa so makedonski preroditelji na različne načine reševali vprašanje jezika v svojih literarnih delih. Poezija prvega lirika, Konstantina Miladinova, je napisana v njegovem rojstnem struškem govoru; v delih Grigorja Prličeva in Kuzmana Šapkareva je zaslediti ohridski govor; v pravljicah Marka Cepenkova in v *Zborniku bratov Miladinovih* najdemo zapise pesmi vseh makedonskih govorov, zlasti zahodnih. S tem se je odprlo vprašanje oblikovanja enotnega makedonskega knjižnega jezika. Izoblikovalo se je nekaj koncepcij glede izbire narečne osnove, ki so bile predstavljene v živahni učbeniški dejavnosti Partenija Zografskega, Kuzmana Šapkareva in Gjorgjija Pulevskega, ki je objavil slovnico *Слогница речовска* (1880). Leta 1903 je izšla knjiga *За македонските работи* Krsteta Petkova Misirkova. V zadnjem poglavju z naslovom *Nekaj besed o sodobnem makedonskem jeziku* je Misirkov predstavil svojo vizijo makedonskega knjižnega jezika, ki jo lahko strnemo v tri temeljne točke: osnovo sodobnega jezika naj predstavljajo središčna makedonska narečja (Veles–Prilep–Bitola–Ohrid); pravopis naj bo fonetičen, z majhnimi izjemami v etimologiji;

leksika pa naj vključuje elemente iz vseh makedonskih govorov. Njegove ideje so bile upoštevane pri končni kodifikaciji makedonskega jezika, do katere je prišlo na prvem zasedanju Antifašistične zveze za narodno osvoboditev Makedonije (ASNOM) 2. avgusta 1944 v samostanu Prohor Pčinjski, ko so udeleženci sprejeli sklep, da bo makedonščina uradni jezik v novi makedonski republiki. Posebna komisija za azbuko in pravopis je 3. maja 1945 predstavila svoja stališča v resoluciji, ki jo je 5. maja 1945 sprejela narodna vlada Makedonije. 7. junija 1945 je bil sprejet in istega leta natisnjen pravopis makedonskega knjižnega jezika, ki sta ga pripravila Krum Tošev in Blaže Koneski. Leta 1950 je izšel še njun *Makedonski pravopis s pravopisnim slovarjem* (Македонски правопис со правописен речник). Blaže Koneski je tudi avtor obsežne *Slovnice makedonskega knjižnega jezika* (Грамматика на македонскиот литературен јазик I-II, 1952–1954), ki je osnova sodobnega makedonskega jezikoslovja in je doživela številne ponatise, ter redaktor prvega slovarja makedonskega knjižnega jezika (Речник на македонскиот литературен јазик I-III, 1960–1965).

КРУМЕ КЕПЕСКИ

МАКЕДОНСКА ГРАМАТИКА

Со решение од Министерството на народната просвета
на Македонија бр. 343, од 24. I. 1946 г., се одобруе
оваа граматика за учебник во средните училишта

Gram. II 251

ДРЖАВНО КНИГОИЗДАТЕЛСТВО НА МАКЕДОНИЈА
СКОПЈЕ 1946

Slika 29: Kepeski, Krume: *Makedonska gramatika*. Skopje: Državno knigoizdatelstvo na Makedonija, 1946.

МАКЕДОНСКИ ПРАВОПИС

ИЗРАБОТЕН ОД КОМИСИЈАТА ЗА ЈАЗИК
И ПРАВОПИС ПРИ МИНИСТЕРСТВОТО
НА НАРОДНАТА ПРОСВЕТА

7227 - 00 - 0 -

ДРЖАВНО ИЗДАВАЧКО ПРЕТПРИЈАТИЕ

СКОПЈЕ 1945

Slika 30: *Makedonski pravopis*. [Faksimil. izd. iz leta 1945.] Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite, 1995.

Bolgarščina

Najda Ivanova

Bolgarski jezik sodi v skupino južnoslovanskih jezikov. Njegovi začetki segajo v 7. st., potem ko so se – v času velikega preseljevanja ljudstev – na področju današnje severne Bolgarije naselila slovanska plemena in Prabolgari, katerih pradomovina naj bi bila v zahodnem delu osrednje Azije. Slovanska in prabolgarska plemena so, v skupnem boju proti bizantinskemu cesarstvu, ustanovila svojo državo pod vodstvom kana Asparuha (681).

Z ustanovitvijo Prvega bolgarskega cesarstva se je začel oblikovati tudi bolgarski govorni jezik, ki je služil za govorno sporazumevanje v trgovanju, obrtništvu, vojaških dejavnostih in v ostalih družbenih kontekstih. V obdobju od 9. do 11. st. je jezik slovansko-bolgarskih plemen še zelo blizu domnevnemu (rekonstruiranemu) praslovanskemu jeziku, a so se že pojavljale najzgodnejše jezikovne značilnosti, po katerih se je ločeval od ostalih slovanskih jezikov (razvoj **tj*, **dj* > *št*, *žd*; razvoj **ě* > široki *e*).

Od 12. st. se je slovnični sistem počasi preoblikoval iz sintetičnega v analitični. Jezik je postopoma izgubljal sklonske oblike (sintetične sklanjatve) in skladenjska razmerja med samostalniki in drugimi besedami v stavku začel izražati s pomočjo predlogov in posameznih splošnih sklonskih oblik (*casus generalis*). Razvijal se je zapostavljeni določni člen, ki služi za izražanje slovnične kategorije določnosti. Oblikovale so se analitične oblike za stopnjevanje pridevnikov. Stara nedoločnik in namenilnik so zamenjale zveze *da* + sedanjik. Oblike prihodnjega časa dovršnih glagolov so se začele tvoriti z morfemom *уе* + sedanjik. Bogat sistem preteklih glagolskih časov se je ohranil, razvil pa se je nov glagolski naklon, t. i. renarativ, ki se uporablja, ko govorec o dejanju, dogajanju sporoča kot njegov neudeleženec ali zgolj kot posrednik. Najpomembnejše spremembe globokega jezikovnega razvoja, ki sintetični slovnični sistem postopoma preoblikujejo v analitičnega, so se razvile do konca 15. st.

V bolgarski državi je bila prvi dve stoletji uradni jezik grščina. Ključnega pomena za njeno znotrajdržavno uveljavitev in mednarodni ugled je bilo sprejetje krščanstva kot uradne državne vere (864) v času kana Borisa (kneza Borisa I.). S pokristjanjenjem bolgarskega cesarstva pa so se ustvarili tudi pogoji za nastanek bolgarskega knjižnega jezika.

Po neuspešni moravski misiji so nekateri pregnani učenci Cirila in Metoda našli zatočišče na dvoru bolgarskega kneza Borisa I. S seboj so prinesli tudi slovanske knjige v glagolici. Istčasno se je v Bolgariji kazala praktična potreba po zapisovanju govornega jezika tudi z grško pisavo – zato jo je bilo treba prilagoditi in dopolniti s črkami za posebne slovanske glasove. Tako je nastala cirilica, ki se je razširila v Rusijo, Srbijo ter kneževini Moldavijo in Vlaško.

Na cerkvenem zboru v Preslavu (893), bolgarski prestolnici, so razglasili starobolgarski knjižni jezik za uradni državni jezik bolgarske države, s tem pa se je utrdila njegova raba v državnih uradih in Cerkvi, v liturgiji in izobraževanju. Starobolgarska književnost je doživela največji razcvet pod carjem Simeonom (10. st.), v obdobju, ki velja za zlato dobo ali zlati vek bolgarske kulture.

Po dveh stoletjih bizantinske nadoblasti, v času drugega bolgarskega cesarstva (12.–14. st.), so razlike med konzervativnim knjižnim jezikom in govornim jezikom postajale vedno bolj očitne. Zaradi želje po čistosti Božje besede se je trnovski patriarh Evtimij lotil popravljanja

liturgičnih knjig in še dodatno arhaiziral knjižnojezikovno normo. Knjižna dela, ki so nastala v njegovem kulturnem krogu (trnovska književna šola), je odlikoval visok, umetelen slog (t. i. pletenje besed ali vezana beseda), ki je v 17. st. vplival na normiranje ruskih liturgičnih knjig oz. na t. i. cerkvenoslovanski jezik (vzhodnoslovanske redakcije).

V obdobju otomanske oblasti od 15. do srede 18. st., sta se z ukinitvijo državne administracije in kulturnih ustanov občutno zmanjšala obseg rabe in funkcijskozvrstna razčlenjenost bolgarskega knjižnega jezika.

Bolgarski preporod (od druge polovice 18. st. do osvoboditve Bolgarije izpod osmanske oblasti leta 1878) velja za obdobje oblikovanja novobolgarskega knjižnega jezika; ključno vlogo v prebujanju narodnega samozavedanja Bolgarov je imela *Zgodovina slovanobolgarska* (1762) Paisija Hilandarskega. Postopoma se je razvijalo posvetno izobraževanje (ustanovljenih je bilo približno 1500 šol), kot jezik pa se je vedno bolj uveljavljal novobolgarski knjižni jezik; v tem kontekstu sta nastala tudi prva novobolgarska knjiga in prva slovnica novobolgarskega jezika, *Berilo z različnimi pouki* (Ribje berilo) (1824) Petra Berona in *Bolgarska gramatika* (1835) Neofita Rilskega.

Do osvoboditve Bolgarije je izšlo približno 2000 knjig in 96 časopisov ter revij. V 60-tih in 70-tih letih 19. st. sta se razvijala leposlovje in publicistika; med pomembne avtorje tega obdobja sodijo P. R. Slavejkov, V. Drumev, L. Karavelov in H. Botev. V 70-tih letih 19. st. je začel ustvarjati tudi Ivan Vazov, eden najbolj zaslužnih književnikov za dokončno oblikovanje sodobnega knjižnega jezika v prvih dveh desetletjih po osvoboditvi.

Razvojno se sodobni bolgarski knjižni jezik deli na tri podobdobja, ki sovpadajo z osnovnimi etapami bolgarskega družbenega razvoja v 20. in na začetku 21. st.

A) Obdobje od osvoboditve Bolgarije do vzpostavitve socialistične ureditve 9. septembra 1944. Bolgarski knjižni jezik se je utrdil kot funkcijskozvrstno celovit in slogovno raznovrsten, izoblikovala se je njegova knjižnojezikovna (slovnična, pravopisna) norma. Na njeno oblikovanje so odločilno vplivali pravopis Drinova in Ivančeva (1899), šolske slovnice D. Miševa, predvsem pa jezikoslovne razprave A. T. Balana, S. Mladenova, B. Coneva in drugih bolgarskih jezikoslovcev. V tem času je izšel tudi petzvezkovni *Slovar bolgarskega jezika* (1895–1904) N. Gerova z 80.000 besedami narodnega jezika. Sodobno bolgarsko knjižno normo pa so izpopolnili in obogatili znameniti pesniki in pisatelji tega obdobja, kot so I. Vazov, S. Mihajlovski, T. G. Vlajkov, G. Stamatov, P. K. Javorov, P. Slavejkov, P. Ju. Todorov, E. Pelin, D. Debeljanov, G. Milev, J. Jovkov idr.

B) Obdobje socializma od 9. septembra 1944 do leta 1989. Leta 1945 je prišlo do pravopisne reforme, s katero naj bi se poenostavil grafični sistem in normirala pravila za zapisovanje ločil, kar bi olajšalo opismenjevanje širokih ljudskih množic. Bistveno sta se spremenila besedje in frazeologija, v katerih se zrcalijo pomembne družbene spremembe. Močan je bil vpliv ruskega jezika. Pomembni književniki tega časa so bili D. Talev, D. Dimov, E. Stanev, N. Hajtov, J. Radičkov, B. Dimitrova idr.

Inštitut za bolgarski jezik Bolgarske akademije znanosti in umetnosti je izdal trizvezkovno akademsko *Slovnico sodobnega bolgarskega knjižnega jezika* (1982–1983). V tem času je izšlo več splošnih, sinonimnih, frazeoloških slovarjev, slovarjev tujk, poleg tega pa pravorečni, etimološki slovar bolgarskega jezika itn.

C) Obdobje demokratičnih sprememb v Bolgariji od leta 1989 do danes. Največje spremembe se dogajajo v jeziku množičnih medijev, ki je pod močnim vplivom pogovornega jezika (v medijski jezik vstopajo npr. vulgarizmi, tujke, turcizmi). Razgibano politično dogajanje, intenzivni globalizacijski procesi, razvoj tehničnih in humanističnih ved itn. omogočajo neprestano povečevanje besednega sestava sodobne bolgarščine. V tem obdobju se nadaljuje izdajanje *Slovarja bolgarskega jezika* (13 zvezkov od leta 1977 do danes), leta 2002 pa je izšel tudi uradni normativni bolgarski pravopisni priročnik – *Novi pravopisni slovar bolgarskega jezika*.

T 47

MLUVNICE JAZYKA BULHARSKÉHO.

Napsal

JAN WAGNER,

býv. professor při bulharském gymnasiu v Plovdivě.

Gram. T 38

Druhé, rozmnožené a přepracované vydání.

V PRAZE 1883.

Nakladatel **ALEXANDER STORCH**, knihkupec

v Husově třídě č. 156-I.

Slika 31: Wagner, Jan: *Mluvnice jazyka bulharského*. 2., rozmnožené a přepracované vyd. V Praze: Alexander Storch, 1883.

Veleocenjenemu gospodu
Dr Val. Prožiču
Sofija 23. VIII. 1913.
v prijateljski
spomin
od pisatelja

SLOVNICA

IN

ČITANKA

S SLOVENSKO-BOLGARSKIMI RAZGOVORI

SESTAVIL

PROF. ANTON BEZENŠEK

NA SOFIJSKEM VSEUČILIŠČU

PRILOŽENIH 5 TABLIC S CIRILSKO PISAVO

Gram. II 232

SOFIJA

ZALOŽILA BEZENŠKOVA AKADEMIČNA KNJIGARNA

1914

Slika 32: Bezenšek, Anton: *Bolgarska slovnica in čitanka s slovensko-bolgarskimi razgovori*. Sofija: Bezenškova akademična knjigarna, 1914.

